

náš vidiek

1/2022

štvrtročník
ročník XIX.

ČASOPIS VIDECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

strany 6–7

PROJEKT YANW

VIDECKÝ PARLAMENT
NA SLOVENSKU

**Konferencia
11. marca 2022
Vidiek ženám**

strany 4 a 11

**Konečne sa rozbieha
medzinárodný
projekt Múdrosť ulíc**

strana 5

Obsah

- 4 Krásny deň v Štiavnických Baniach
- 5 Múdrosť ulíc
- 6 Projekt YANW
- 7 Mladí farmári potrebujú výraznejšiu podporu
- 8 Pozemkové úpravy majú byť rýchlejšie
- 10 Aj na základe výsledkov forenzného auditu bola vymenená viac ako tretina zamestnancov PPA
- 11 Regionálne partnerstvo projektu AGATA
- 12 Ešte niečo z histórie ovčieho mliekarstva
- 17 Predstavujeme Centrum EUROPE DIRECT Banskobystrické región
- 18 Môj príbeh o účasti žien na rozhodovacích procesoch

Ospravedlňujem sa pani **Ol'ge Bajanovej** v minulom čísle na strane 9 som pri jej predstavovaní nepriradila jej fotografiu. — **Mária Behanovská**

náš vidiek

Ročník: XIX.

Číslo: 1/2022

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:

Občianske združenie
Vidiecky parlament na Slovensku

Kapitulská 13
974 01 Banská Bystrica

mobil: 0915 446 538

e-mail: vipa@vipa.sk

maria.behanovska@gmail.com

www.vipa.sk

Vychádza štvrtročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. júna 2022

Redakčná rada:

Ing. Mária Behanovská,

doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,

Ing. Karol Herian, CSc

doc. Ing. Jozef Húska, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:

Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:

Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Fotka na titulnej strane obálky:

Príroda sa prebúda, autor Pavol Borodovčák

Budúcnosti na stope

Kto pozná svoju históriu, môže si vážiť svoju budúcnosť. V dnešnom uponáhlanom svete je ťažké nájsť si čas a venovať sa svojim

záľubám, zachovávaní tradícií. Životne dôležité na prežitie a vývoj ľudstva sú prírodné zdroje Zeme. Niektoré z týchto zdrojov, napríklad nerastné suroviny, živočíšne druhy a biotopy, sú konečné, keď sa vyčerpajú alebo zničia, stratia sa navždy. Iné napríklad vzduch, voda a drevo, sú obnoviteľné, hoci sa vo všeobecnosti spoliehame na to, že prírodné systémy zeme zabezpečia ich opätovný rast, obnovenie a vyčistenie je na nás. Hoci sa mnoho vplyvov nadmerného využitia zdrojov na miestnej úrovni, čoraz vyššia nezávislosť národov a medzinárodný obchod s prírodnými zdrojmi spôsobujú, že ich správa sa stáva celosvetovou otázkou.

A ako uvažujeme my s našimi zvykmi, tradíciami, kultúrou a kultúrnosťou nášho národa??

Čo odovzdávame našim mladým, aké podmienky im vytvárame, aby naše zvyky, tradície sa nevyčerpali a navždy sa nestratili? Sme to My a nemôžeme sa spoliehať na nikoho, len samy na seba a svoje deti. Čo do našich detí zasejeme, určite sa nám vrátia.

Termíny, kritéria, podmienky, obmedzenia a čas, ktorý máme k dispozícii všetci. A potom keď ho už nemáme povzdychneme. Keby som mal ešte čas?!

Keby mi Boh daroval ešte odrobinku života, využila by som ten čas najlepšie ako len dokážem.

Pravdepodobne by som nepovedala všetko, nad čím premýšľam, ale určite by som si premyslela všetko, čo poviem. Hodnotila by som veci nie podľa ceny, ale podľa významu. Spala by som málo a viac snívala, pretože viem, že každú minútu so zatvorenými očami strácame šesťdesiat sekúnd svetla. Vstávala by som, keď iní idú spať, kráčala by som ďalej, keď sa iní zastavujú, pokračovala by som tam, kde to iní vzdávajú.

Behanovská

 VIDIECKY PARLAMENT
NA SLOVENSKU

 NEW EDU
NEPROFITNÁ ORGANIZÁCIA

 EUROPE DIRECT
Banskobystrický región

Krásny deň v Štiavnických Baniach

Dovoľte, aby som sa poďakovala z celého srdca za úžasný deň, plný radosti zo stretnutí a krásy krasličarskeho umenia na **Konferencii Vidiek ženám**, ktorá sa uskutočnila dňa 11. marca v Štiavnických Baniach a zároveň bol otvorený 12. ročník súťažnej výstavy kraslíc **Vandrovalo vajce...**

Poďakovanie patrí všetkým, čo pomáhali zorganizovať túto akciu s bohatým programom a vytvoril tak krásny sviatočný deň.

Za všetkých spomeniem aspoň niekoľkých:

Vidiecky parlament na Slovensku s predsedníčkou Máriou Behanovskou, europoslanec Robert Hajšel, starosta obce Štiavnické Bane Stanislav Neuschl, Valéria Pokorná z Ústredia JDS, Dobroslava Luknárová z redakcie časopisu 3. vek, europoslanec Ivan Štefanec, Monika Vráblová SZTP, Vladimír Topercer zo Senior magazín, Pavel Michal riaditeľ ZŠ s MŠ M. Hella, Ľudmila Blašková aktívna žena regiónu, František Ďurčenka z pamätnej izby Kláry Jarunkovej, Katarína Kísová, Eva Kolembusová z autorského klubu Banská Štiavnica, Zuzana Palková z projektu AGATA, Marieta Okenková s prezentáciou vízie pre atraktívnejší vidiek a Koncertom kryštálových kalichov, Samuel Kuka a Martina Hanuszová z Kláštornej vinárne.

Špeciálne veľké poďakovanie patrí členom ZO JDS, ktorí usilovne ako včielky spravili všetko potrebné, vrátane napečenia a obsluhy účastníkov, aby sa u nás návštevníci cítili čo najlepšie.

Boli sme milo prekvapení, keď nám pani Valéria Pokorná z Ústredia JDS odovzdala okrem darčeka aj

Účastníci a organizátori Konferencie Vidiek ženám

pochvalné uznanie za rozmanité a tvorivé aktivity na prospech celej občianskej verejnosti.

Je to pre nás veľká pocta a prílev energie do ďalšej práce.

Sme veľmi radi, že sme mohli byť súčasťou tohto projektu, kde sa podarila dobrá vec a správni ľudia sa stretli na správnom mieste.

Erasmus+

Múdrosť ulíc

Ešte pred obdobím korony nám bol schválený projekt Erasmus+, vzdelávacia mobilita jednotlivcov, typ akcie: mobilita mládeže, s názvom Wisdom of the Streets (Múdrosť ulíc) a číslom 2020-1-LV02-KA105-003016. Výmena už bola naplánovaná 2 krát, ale vždy sa zrušila kvôli protipandemickým opatreniam. Priebežne sme sa s hostiteľskou organizáciou z Lotyšska a partnermi z Nemecka a Turecka stretávali na zoom stretnutiach, kde sme plánovali spoločné aktivity.

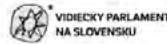
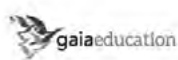
Konečne po 2 rokoch sme sa dočkali realizácie tzv. APV (Advance Planning Visit), čo je 1-2 dňová návšteva jedného vedúceho skupiny a jedného mladého človeka z každej partnerskej organizácie pri príprave mládežníckej výmeny, ktorá sa zvyčajne koná o jeden – dva mesiace neskôr. Za naše OZ VIPA SK sa ho v dňoch 3. – 6. marca 2022 v Lotyšsku v meste Gulbene zúčastnili Monika Slaninová a Ema Križanová. Počas prípravného stretnutia sme boli pozrieti priestory, kde sa bude výmena konať, prediskutovali sme program a logistiku projektu. V neposlednom rade sme sa spoznali navzájom a strávili spolu príjemné chvíle.

Samotná mládežnícka výmena sa bude konať 4. – 12. júna 2022 v Gulbene v Lotyšsku. Počas mládežníckej výmeny budú účastníci vo veku 17 až 20 rokov pracovať na 5 workshopoch, kde sa budú vzájomne učiť v neformálnom prostredí na témy: tanec, hudba, grafity (+ výtvarné umenie), fotografia (+ video), divadlo.

Počas týždňa si pripravujú záverečné vystúpenie alebo prezentáciu výstupov vybraného workshopu, ktorú na konci týždňa odprezentujú v meste Gulbene v priestoroch starého pivovaru. Okrem toho zažijú kopeček srandy a spoznajú kultúru iných národov.

Stále prebieha prihlasovanie sa na mládežnícku výmenu sa cez link, ktorý nájdete aj na našom FB.

Projekt YANW

Projekt Mládež pre prírodu a pohodu je podporený v rámci programu ERASMUS+. Do projektu je zapojených 6 európskych organizácií ECO-UNESCO z Írska (koordinátor projektu), Gaia Education z Veľkej Británie, Youth for Smile z Lotyšska, Resilience Earth in Spain zo Španielska, Ecowellness Consulting z Írska a my Vidiecky parlament na Slovensku.

Toto partnerstvo je zamerané na inovácie, pretože máme záujem skúmať ÚPLNE NOVÉ riešenia problémov životného prostredia, ktorým čelia mladí ľudia na celom kontinente, a to pod vedením mladých ľudí!

Spolu s mladými ľuďmi bude 6 partnerov pracovať na vytvorení nových spôsobov práce s mladými ľuďmi, ktoré spájajú 3 hlavné oblasti

- ▶ transformatívne učenie,
- ▶ environmentálna akcia,
- ▶ prírodné stratégie pre pozitívne duševné zdravie.

Projekt má 3 hlavné ciele:

- ▶ Stávať na rôznorodých odborných znalostiach partnerstva a spoluplytvárať inovatívnu odpoveď na hlavné environmentálne výzvy, ktorým mladí ľudia čelia.
- ▶ Kultivovať kultúrne porozumenie a transformatívne učenie spájaním mladých ľudí a pracovníkov s mládežou z rôznych európskych krajín.
- ▶ Naplniť dôležité politické priority, akými sú ciele trvalo udržateľného rozvoja.

V snahe o dosiahnutie týchto cieľov projekt vytvorí 5 rôznych výstupov, ktoré sa budú tvoriť do konca roku 2023. Tieto výstupy budú môcť využiť pedagógovia, pracovníci s mládežou a samotní mladí ľudia, aby nám všetkým pomohli postaviť

Účastníci projektu

sa smerom k udržateľnejšej budúcnosti, v ktorej sú mladí ľudia splnomocnení realizovať environmentálne opatrenia pri zachovaní ich duševného zdravia a pohody.

Nižšie je uvedených 5 výstupov projektu:

1. Set nástrojov (Toolkit)
2. Prípadová štúdia
3. Akcia mládeže, sprievodca dizajnom
4. Akcia mládeže, e-learningový kurz
5. Nástroj hodnotenia

Mapka európskych krajín zapojených do projektu

Potrebuje vašu pomoc? ÁNO

Šesť organizácií svetovej triedy, ktoré sa zúčastňujú na tomto projekte, sa podeli o svoje skúsenosti s osvedčenými postupmi a v priebehu roku 2022 bude pilotovať sériu intervencií s mládežníckymi skupinami s cieľom získať príspevky od mladých ľudí. Mladí ľudia zohrávajú v tomto projekte rozhodujúcu úlohu a Vidiecky parlament na Slovensku hľadá účastníkov, ktorí by sa k nám pripojili na medzinárodných mobilitách. Prvá vzdelávacia ak-

tivita bude v Írsku od 17. do 23. apríla 2022. Ďalšia na Slovensku 17.-23. júla 2022, v Lotyšsku v októbri 2022 a v Španielsku vo februári 2023. Mobility budú vždy trvať 5 dní + 2 dni na cestu. Či už ide o životné prostredie alebo duševné zdravie, pomocou transformatívneho vzdelávania, outdoorových aktivít a ďalších inovatívnych metód sú účastníci naučia ako pracovať s týmito dôležitými témami a ako urobiť prvý krok ku zmene k lepšiemu. Okrem toho je to skvelá možnosť spoznať mladých ľudí z celej Európy, dozvedieť sa o ich kultúre, získať nové priateľstvá, nezabudnuteľné zážitky a navyše si popritom zlepšiť angličtinu.

Prvé fyzické stretnutie medzinárodného projektového tímu sa konalo 7. 3. 2022 v Dublinne v kancelárii žiadateľa projektu Eco-Unesco. Pracovali sme na programe a cieľoch jednotlivých vzdelávacích aktivít.

Tiež od februára prebiehajú online fokusové skupiny s priebežne prihlásenými účastníkmi.

Ak chcete získať viac informácií, môžete nás kontaktovať na vipa@vipa.sk a sledovať náš FB: <https://www.facebook.com/vipask>

Mladí farmári potrebujú výraznejšiu podporu

Začiatkom marca som mal možnosť sa zúčastniť na Orave na jednom zo vzdelávacích stretnutí Klubu mladých farmárov Slovenska (ASYF) pod vedením predsedu Milana Jurkyho v spolupráci s Regionálnou anténou Národnej siete rozvoja vidieka SR.

Bolo to veľmi milé a úspešné stretnutie našich mladých farmárov zo Žilinského a Banskobystrického kraja. Účastníci tohto stretnutia sa tu zoznámili s aktuálnymi informáciami a pripravovanými zmenami v legislatíve nášho Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka a s informáciami ako je možné získať pôdu od Slovenského pozemkového fondu. Veľmi užitočné boli i informácie o aktuálnych výzvach v Poľnohospodárskej platobnej agentúry a taktiež informácie o farmárskych bitúnkoch, informácie o novej plánovanej poľnohospodárskej politike a aj informácie o digitálnej technológii

o bezstresovom zaobchádzaní s hovädzím dobytkom a pod. Všetko boli veľmi aktuálne témy, ktoré sa týkajú a pôsobia všetkých farmárov i pracovníkov v pôdohospodárstve. Bolo to spojené aj s bohatou diskusiou. Táto poľnohospodárska problematika je veľmi náročná a určite by si to však vyžadovalo ešte viac času na podrobnejšie vysvetlenie na realizáciu v praxi.

V rámci plánovaného programu stretnutia mladých farmárov sme sa ďalší deň stretli na ovčej farme v Osádke u Ing. Lucii Luptákovovej, PhD. Som veľmi rád, že som mohol vidieť a zažiť to nadšenie a snahy tamojších farmárov pre rozvoj najmä živo-

čišnej výrobe. Život na takejto rodinnej farme ak má byť aspoň trochu ziskový je veľmi náročný a prináša každý deň nové problémy. Na farme u Luptákovcov však úspešne chovajú ovečky podľa získaných skúseností z Francúzska s vysokou dojivostou ovčieho mlieka. Z toho vyrábajú tradičné ovčie mliečne výrobky, ktoré majú dobrý odbyt v širokom okolí. Je to však všetko vďaka ich vytrvalosti a poctivej práci. Nepoznajú voľné dni a zvlášť v tomto období neustále tvrdo pracujú a bojujú so všetkými prekážkami. Napriek tomu majú z práce radosť a prinášajú svojmu okoliu vynikajúce mliečne špeciality. Takéto farmy sú ozaj veľkým prínosom zvlášť v pohorských a horských oblastiach a výraznou mierou pomáhajú rozvoju vidieka.

Takéto stretnutia mladých farmárov sú veľmi užitočné nielen pre získanie nových informácií, ale aj pre nadviazovanie užšej spolupráce a vzájomnej podpory. Tých nedoriešených problémov v poľnohospodárstve je stále veľmi veľa. Všetkým Slovákom už nie je potravinovo sebestačné a je už odkázané na dovoz základných potravín, pritom máme dobré prírodné podmienky a tisíce hektárov nevyužitých zaburinených plôch. Pritom však stále sú problémy s pracovnými silami, so získaním pôdy na rastlinnú i živočišnú výrobu, s prílišnou byrokraciou, s odbytom svojich produktov, s ochranou svojho majetku, atď. Problémom je aj to, že v poľnohospodárskom

sektore pracuje veľmi málo mladých ľudí, že sa žiadnou formou nepropaguje a ani nezvýhodňuje práve poľnohospodárske školstvo, atď. Veľmi potešiteľné je preto, že napriek tomu máme ešte mladých farmárov, ktorí ešte majú záujem pracovať v poľnohospodárstve, že sa neboja problémov a že hľadajú riešenia ako využiť domáce možnosti na podnikanie. Kiež by takýchto mladých ľudí bolo na Slovensku čo najviac, aby sme ozaj pomohli rozvoju poľnohospodárstva, aby sme obnovili našu potravinovú sebestačnosť, aby sme lepšie pomohli i životnému prostrediu, krajnotvorbe a aby naši mladí ľudia na vidieku mali kde pracovať a nechodiť do zahraničia robiť podradné práce. Toto je tá cesta po ktorej idú všetky okolité a vyspelé krajiny a my by sme to mali tiež výraznejšie podporovať a ísť mladým v ústrety.

Záverom treba iba poďakovať mladým farmárom za ich odvahu a chuť pracovať v poľnohospodárstve a za ich záujem pomáhať oživiť náš vidiek. Všetkým mladým bez poľnohospodárstva ani nie je vidiek. Tieto snahy treba ďalej šíriť a propagovať, lebo práve poľnohospodárska prvovýroba a domáce potraviny sú základnou istotou každého vyspelého štátu aj v tých nepriaznivých obdobiach v akých sa aj teraz nachádzame. Z týchto dôvodov treba naozaj výraznejšie podporovať všetkých mladých obetavých farmárov.

teda k jej zadržiavaniu i uchovaniu. Rovnako sa umožní nariadiť pozemkové úpravy, ak to bude potrebné v záujme budovania prvkov zelenej infraštruktúry, revitalizácie a reaturácie vodných tokov, alebo dosiahnutia cieľov ochrany v chránených územiach.“ uvádza sa v návrhu novely, ktorý ešte musí schváliť parlament.

„Sľubujeme si od novely, že pozemkové úpravy budú prebiehať rýchlejšie a budú aj lacnejšie,“ uviedol minister Samuel Vlčan po rokovaní vládneho kabinetu.

Pozemkové úpravy sú na Slovensku dlhodobo diskutovanou témou. Hoci nová legislatíva by pri nich mala pomôcť, otázne je, či sa vysporiadanie pozemkov na Slovensku naozaj zrýchli. Vláda sa pred časom zaviazala k pravidelnému schvaľovaniu zoznamu území pre pozemkové úpravy, aj k ich financovaniu, do praxe sa však naplno tento záväzok nepremietol a hoci zoznamy schválené sú, financovanie a samotná realizácia zaostáva. Aj podľa Komory pozemkových úprav sa plány nenaplnili, a mnoho vlastníkov rozdrobených pozemkov pristupuje aj k využívaniu inštitútu jednoduchých pozemkových úprav, ktorých počet narastá.

Novela by mala tiež odstrániť nesúlad v legislatíve týkajúcej sa majetkovoprávného usporiadania pozemkov pod stavbami, ktoré prešli z vlastníctva štátu na obce a vyššie územné celky. V praxi totiž dochádzalo k problémom, ktoré trápili najmä samosprávu. Novela stanovuje aj administratívne požiadavky na dokumentáciu pri pozemkových úpravách a určuje prípady, kedy dokumentácia nebude musieť byť kompletná.

„Návrh zavádza povinnosť vzdelanostného predpokladu pre vedúcich projektov pozemkových úprav tzv. osobitný kvalifikačný predpoklad, ktorý bude možné získať vykonaním skúšky pred skúšobnou komisiou zriadenou ministerstvom,“ uvádza sa v samotnom materiály.

ZAZNIEVA SPOKOJNOSŤ

K predloženému návrhu zákona boli v pripomienkovom konaní predložené desiatky pripomienok. Samotní poľnohospodári navrhli, aby zákon stanovil aj minimálnu výmeru pozemku, ktorá môže po vykonaní pozemkových úprav vzniknúť, a to na plochu 3000 metrov štvorcových.

„Žiadaným výsledkom je dosiahnuť v najväčšej možnej miere užívanie pozemkov na mieste a minimalizovať tak náhradné užívanie resp. obdobné zámeny užívania medzi obhospodarovateľmi. Vďaka tomu budú užívacie právne vzťahy k pozemkom jednoduchšie, transparentnejšie voči vlastníkom a zároveň sa zjednoduší kontrola oprávnenosti poberania podpôr. Dosiahnutie tohto cieľa je priamoúmerne veľkosti, rozdrobenosti pozemkov. Čím je pozemok väčší, tým je jeho obhospodarovanie na mieste efektívnejšie a racionálnejšie,“ uviedla Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora v pripomienkovom konaní.

Táto požiadavka sa napokon do návrhu aj dostala s prihliadnutím na kritériá primeranosti.

„Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora tiež žiadala, aby po skončení pozemkových úprav mali pôvodní nájomcovia prednostné právo na uzatváranie nájomných zmlúv za predpokladu, že si nájomca dovtedy riadne plnil svoje záväzky, teda najmä že plnil nájomné. V pôvodnom návrhu bolo totiž uvádzané, že po ukončení pozemkových úprav nájomné zmluvy zaniknú. Vo vládom schválenom návrhu síce nie je ponechané prednostné právo, ale nie je tam ani klauzula o tom, že po ukončení pozemkových úprav sa pôvodní nájomcovia nebudú môcť dostať k pozemkom, ktoré mali v nájme od vlastníkov,“ vyjadrila sa hovorkyňa SPPK Jana Holéciová.

REGISTER UŽIVACÍCH VZŤAHOV DO KONCA ROKA

Efektívnu kontrolu poberateľov dotácií a lepší prístup k pôde v podobe registra pôdy a nájomných vzťahov žiadali niektoré skupiny poľnohospodárov aj na protestoch a protestných jazdách Slovenskom. Ministerstvo jeho prípravu deklarovalo aj v minulých mesiacoch, teraz avizuje, že jeho zavedenie potrvá pár mesiacov.

„Pripravujeme aj zavedenie nového registra užívacích vzťahov k pôde. Register by mal byť legislatívne a technicky pripravený do konca tohto roka tak, aby sa budúci rok naplnil,“ reagoval minister Samuel Vlčan.

Pozemkové úpravy majú byť rýchlejšie

IVANA KALISKÁ

Rýchlejšie a lacnejšie pozemkové úpravy, aj možnosť vykonať ich s prihliadnutím na klimatické zmeny a potrebu zadržiavania vody v krajine. To si od novely zákona, ktorú dnes schválila vláda, sľubuje ministerstvo pôdohospodárstva. Novela okrem iného rozširuje dôvody na vykonanie pozemkových úprav aj o prípady zelených opatrení v krajine.

„V záujme aspoň čiastočne zmierniť súčasné klimatické zmeny je potrebné apelovať na prípravu opatrení súvisiacich s adaptáciou poľnohospodárstva na zmenu klímy prostredníctvom takých spôsobov

hospodárenia, ktorými sa zvýši zadržiavanie vody v krajine. Z uvedeného dochádza k doplneniu dôvodu na vykonanie pozemkových úprav, kedy v rámci projektu pozemkových úprav dochádza k riešeniu vodného režimu v krajine,

Aj na základe výsledkov forenzného auditu bola vymenená viac ako tretina zamestnancov PPA

Pred začiatkom súdneho pojednávania v najväčšej korupčnej kauze Dobytkár prišiel minister pôdohospodárstva na Úrad špeciálnej prokuratúry. Podľa vlastných slov odovzdal komplexný forenzný audit – 10 tisíc strán dokumentov, ktoré podrobili hĺbkovej analýze pridelovania eurofondov. Samotný audit prebiehal od mája 2020 do februára 2021.

„Nejde len o kauzu Dobytkár, sú tam aj iné kauzy, ktoré majú byť podľa môjho názoru prešetrené. Chcem za minulosťou PPA urobiť bodku. Chcem aby bolo všetko vyšetrené. Keď po mne nič iné nezostane ako to, že som vyčistil rezort, budem to považovať za splnenú misiu,“ uviedol na krátkom brífingu pred budovou prokuratúry v Pezinku minister.

Forenzný audit sa zamerával na cieľnú vzorku podozrivých prípadov. Vychádzalo sa z objemu projektov vo výške jednej miliardy eur. Vzorka bola podľa ministra zacielená na objem zdrojov 50 miliónov eur.

„Keďže tá vzorka bola cieľená na podozrivé prípady, až v 60-tich percentách bolo vykázané podozrenie na korupčné správanie. Boli napríklad zistené fakturácie od sprostredkovateľov zhodou okolností niekoľko dní pred samotným rozhodnutím PPA o udelení podpory,“ informoval Samuel Vlčan.

Podľa ministra boli súčasťou auditu aj zistenia prepojenia rôznych osôb tak z ministerstva, ako aj z PPA, na bývalých zamestnancov, rôznych predajcov techniky a rôznych sprostredkovateľov.

„Aj na základe výsledkov forenzného auditu bola viac ako jedna tretina zamestnancov PPA vymenená. Boli tam dôvody konfliktu záujmov

a nedodržovania vnútorných predpisov,“ povedal minister.

Zistenia auditorskej spoločnosti PwC, ktorá forenzný audit realizovala, minister po roku od skončenia auditu, odovzdal na posúdenie prokuratúry. Minister dnes na tlačovom brífingu uviedol aj to, že presadenie forenzného auditu nebolo jednoduché.

„Problémom bolo, že vtedajší pán minister odišiel z ministerstva vtedy, keď bolo potrebné podpísať zmluvu. Rovnako sa v budove nenachádzal ani prvý štátny tajomník. Ja z pozície druhého štátneho tajomníka som zobral plnomocnenstvo z trezoru a podpísal som forenzný audit. Jeho výsledky boli kľúčové pre ozdravenie PPA a udelenie plnej akreditácie. Bez výsledkov forenzného auditu by nebolo možné udeliť PPA trvalú akreditáciu,“ informoval minister.

Krátenie projektových podpôr vo výške 25 percent zo strany Európskej komisie však stále trvá. PPA z toho dôvodu stále nevypláca finančné prostriedky za realizované projekty. Pritom ešte v októbri minister so šéfom PPA sľubovali, že vyplatenie zadržaných prostriedkov bude možné do konca roka 2021. Minister teraz dúfa, že k prehodnoteniu výšky krátenia zo strany Európskej komisie dôjde čo najskôr.

Regionálne partnerstvo projektu AGATA

Na konferencii 11. marca pani prof. Zuzana Palková predstavila projekt AGATA a odprezentovala Regionálne partnerstvo projektu.

Prof. Zuzana Palková prezentuje projekt AGATA

DLHODOBÉ CIELE PARTNERSTVA SÚ DEFINOVANÉ NASLEDOVNE:

- Osloviť, motivovať a zapojiť do Partnerstva ďalšie regionálne inštitúcie a organizácie s cieľom podporiť zámer budovania potravinových inkubátorov v regióne.
- Úzko spolupracovať s relevantnými regionálnymi inštitúciami a organizáciami s cieľom dohodnúť konkrétne aktivity vhodné na vybudovanie potravinového inkubátora v danom regióne.
- Členmi partnerstva môžu byť: jednotlivci, firmy, miestne samosprávy, inštitúcie pomoci a sociálnej integrácie, organizácie pre pracovný trh, sociálny a ekonomický partneri.
- Partnerstvo má otvorenú štruktúru; akýkoľvek jedinec a organizácie, ktoré sa stotožnia s cieľmi Partnerstva, sa môžu stať členmi partnerstva. Ak Vás táto ponuka oslovila, kontaktujte nás.

Projekt Európskej únie zameraný na podporu agroturizmu vo vidieckych oblastiach, možno nie príliš známych, ale určite bohatých na kultúru a tradície, vône a prírodu, zručných pracovníkov a tradičných remeselníkov. Projekt AGATA svojou podporou územnej politiky zameranej na zvyšovanie miestnej identity – predovšetkým enogastronomickej (potravinová a vinárska turistika).

Ešte niečo z histórie ovčieho mliekarstva

Z histórie sú známe dokumenty o získavaní a spracovávaní mlieka už dávno pred naším letopočtom a to z čias starej ríše Sumerov, Babylonu, starého Egypta a tiež i zo zmienok v Biblii. Ako dosvedčujú archeologické vykopávky, chov dobytka, oviec a kôz existoval aj na našom území od pradávna. Mlieko totiž vždy patrilo medzi základné potraviny človeka a ľudia si mlieko spracovávali na tvaroh, syry i maslo.

Začiatky mliekarstva na terajšom území Slovenska sú tiež úzko späté s históriou mliekarstva v celom európskom regióne vôbec. Jednotlivé národy si prinášali svoju kultúru a s tým spojené i spracovanie mlieka. Je však skutočnosťou, že v historických počiatkoch prevažovalo spracovanie ovčieho mlieka pred kravským, ktoré sa tu udomácnilo až v neskoršom období stredoveku. Najviac vyrábané mliečne výrobky i z hľadiska trvanlivosti boli rôzne kyslé mlieka, tvarohy, mäkké a tvrdé syry. Získavaním mlieka už v dávnoveku sa súčasne samovoľným prekysaním získalo kyslé mlieko a z neho po oddelení srvátky i syr, vlastne tvaroh. Takto si ľudia i na území Slovenska vyrábali domáci tzv. kyslý syr, a to tvaroh čerstvý, alebo i vysušený. Neskôr, keď začali mlieko zhromažďovať do zásob, uchovávali mlieko i v žalúdkoch domácich zvierat a zistili, že tam dochádza ku koagulácii, t. j. k vyzrážaniu mlieka a vznikla tak syrenina, z ktorej po odkvapkaní srvátky vznikol syr a sladká srvátka. Takto získali v minulosti tzv. sladké syry t. j. syry získané zrážaním čerstvého mlieka extraktom zo žalúdkov cicajúcich mláďat, teliat, jahniat i kôz.

Nadojené mlieko sa prevažne v minulosti najviac konzumovalo v čerstvom stave, alebo sa nechalo vykysnúť. Výroba syrov na území Slovenska sa šírila z dvoch zdrojov. V stredoveku bola výroba syrov z kravského mlieka rozšírená v prímorských a alpských krajinách a odtiaľ sa dostávala i k nám. Osobitná salašnícka výroba zvlášť syrov z ovčieho mlieka sa zas dostávala k nám z východu a to z kar-

patskej oblasti. Podstatne viac bola však rozšírená a obľúbená výroba syrov z ovčieho mlieka.

Z histórie je známe, že ovčiarstvo bolo na našom území známe i pred príchodom valašskej ovčiarkej kolonizácie, ktorá k nám prišla od polovice XIV. storočia. Chov oviec sa robil najmä z dôvodu získavania ovčieho mäsa, ovčej vlny a postupne i ovčieho mlieka, ktoré primitívne sa i spracovalo.

Primitívna a aj domácka výroba syrov sa na území Slovenska udržala až do stredoveku. Pravdepodobne v každej usadlosti, kde chovali ovce robili podľa svojich podmienok mnohé domáce syrové špeciality aj do zásoby. Syry v minulosti boli veľmi vzácne a bola to vyhľadávaná pochúťka a zároveň slúžili i ako povinná daň pre nadriadených pánov. Tých druhov po domácky vyrobených syrov bola celá rada a slúžili aj ako výmenný obchod a usporadovávali sa aj špeciálne syrárske trhy.

Rýchly a rozsiahly rozvoj ovčieho mliekarstva a syrárstva na Slovensku nastal s príchodom valašskej kolonizácie, t. j. od polovice XIV. storočia. Vtedy z oblasti Balkánu, najmä z oblasti Rumunska sa i na našom území rozšíril tento pastiersky spôsob chovu oviec a zároveň aj spôsob výroby ovčích syrov. Spomínaná valašská kolonizácia priniesla so sebou i nový, pastiersky spôsob chovu oviec a ovčieho mliekarstva. V tom čase najväčším majetkom zvlášť v podhorských a horských oblastiach boli najmä stáda oviec a všetko sa robilo v súlade s prírodnými podmienkami tak, aby sa čo najlepšie využili možnosti pasenia a využitia pasienkov.

Práca na tradičnom salaši, Laxa 1924

Od miesta pobytu stáda oviec závisel i spôsob predaja ovčích mliečnych výrobkov. Priamo na salašoch v čase od apríla do konca septembra, bola možnosť si kúpiť čerstvý hrudkový ovčí syr, prípadne i oštiepky a podobné syrárske špeciality priamo na salaši. Tam vznikala naša tradičná výroba ovčích špecialít a aj parených a naporovaných ovčích syrov. V tom čase nebola možnosť dlhého skladovania, a tak na predĺženie trvanlivosti sa syry údiili, alebo sa po rozdrvení solili a natláčali do sudov. Majitelia oviec obyčajne dostávali dohodnuté množstvo syra od jednej ovce a to spravidla 12 – 18 kg na jednu ovcu, podľa plemena, stavu výživy a pod. S takýmto syrom sa potom obchodovalo a robil sa výmenný obchod. Ovčí syr a zvlášť bryndza tvorila v jarnom období veľmi dôležitú časť výživy ľudí na území dnešného Slovenska. Ako z doterajšieho vývoja ovčieho mliekarstva a bryndziarstva vyplýva, ovčie mliekarstvo počas svojej existencie, napriek všetkým úspechom a tradíciám preživalo mnohé výkyvy a to boli obdobia rozmachu, ale i poklesu stavov oviec a tiež produkcie mlieka a výroby ovčieho hrudkového syra. Skutočný rozmach ovčieho mliekarstva nastal až koncom 19. storočia.

Koncom 18. storočia vznikol problém aj s úschovou ovčieho syra, ktorého množstvo sa stále rozrastalo a to bolo aj jednou z príčin vzniku bryndziarstva. Pôvodná bryndza bol totiž iba pomrvený a nasolený ovčí hrudkový syr, ktorý sa natlačil do drevených sudov, alebo priamo do rebrináka a tak putoval až do Viedne, alebo Budapešti. Bol to teda suchý, tvrdý vyzretý syr. Priekupník ovčieho syra zo Starej Turej Ján Vagač, aby zlepšil konzistenciu a aj chuť bryndze začal vyrábať terajšiu jemnú

bryndzu a to pomletím vyzretého ovčieho hrudkového syra a jeho zmiešaním so slanou vodou. S toto technológiou založil a vybudoval v r. 1787 v Detve prvý priemyslovú Bryndziareň. Ovčie mlieko sa salašníckym spôsobom spracovalo na ovčí hrudkový syr a ten sa potom previezol raz za týždeň do Bryndziarne, kde po vykysnutí a vyzretí sa spracoval na bryndzu. (Názov bryndza bol v tom čase názov pre všetky syry, no u nás sa tým rozumel iba ovčí syr.) Najväčší rozvoj ovčiarstva a aj nákup ovčieho syra bol v 80 – tých rokoch 19. storočia. Od tých čias nastala stagnácia výroby.

Prvá svetová vojna veľmi drasticky zasiahla do celého národného hospodárstva a aj do rozvoja ovčieho mliekarstva. Po jej skončení svoju činnosť začali sa začal postupne rozširovať chov oviec a spracovanie mlieka. Iniciatívy sa chytili aj vznikajúce bryndziarne. Samotné bryndziarstvo preživalo svoj vrchol pred druhou svetovou vojnou, kedy bolo na Slovensku takmer 50 bryndziarní a bryndza tvorila základný mliekarenský výrobok pre našich spotrebiteľov.

Postupne začali vznikať nové akciové spoločnosti a to zvlášť na výrobu syrov v okolí Zvolena. Medzi prvými mliekarenskými akcionármi boli Wittman Ignác, Molec Peter, Vagač, Galbavý, Liška, Broušek a Blich. Títo založili akciovú spoločnosť, ktorá začala vykupovať kravské mlieko a tiež ovčí hrudkový syr, ktorý sa vyrábala na salašoch. Táto spoločnosť prevzala do prenájmu i niektoré družstevné mliekarnie a začali v nich s výrobou syrov. Uvedená spoločnosť disponovala s týmito mliekarnami :

- Zvolen 2 bryndziarne
- Detva 2 bryndziarne
- Čačín 1 mliekareň – Bochníkový syr,
- Veľká Lúka 1 mliekareň – syr Niva a Trapist,
- Očová 1 mliekareň – syr Niva,
- Zvol. Slatina 1 bryndziareň a 1 mliekareň,
- Veľké Šarluhy 1 mliekareň – syr Tylzit a Bochníkový syr,
- Rimavská Seč 1 mliekareň – Bochníkový syr,
- Zolná 1 mliekareň – syr Trapist,
- Dobrá Niva 1 mliekareň – syr Niva.

Na výrobu syrov si táto spoločnosť prizývala odborníkov z Čiech, napr. v r. 1924 prišiel J. Dvořák, potom aj J. Havlíček, Jozef Soc a ďalší. Nakoľko však začali problémy s odbytom, táto spoločnosť sa postupne rozpadla a akcionári si vzali späť svoje prevádzky.

Syrov sa po 1. svetovej vojne vyrobilo asi 43 vagónov. Podstatná bola však výroba bryndze a to až 132 vagónov. Domáca spotreba bola pomerne nízka a preto sa syry väčšinou vyvážali do susedných krajín, kde museli zvládnuť tvrdý konkurenčný boj a boj s kvalitou. Bryndza sa vyvážala prevažne do Rakúska.

V medzivojnovom období bolo ma území Slovenska vyše 110 malý mliekarní, vrátane bryndziarní. Prevažne sa v týchto mliekarniach vyrábali iba základné mliečne výrobky a to konzumné pasterizované mlieko, smotana, maslo, tvaroh, niekoľko druhov syrov v malom množstve a najmä bryndza z ovčieho mlieka. Najrozšírenejšia bola práve výroba bryndze.

Už Ján Vagač pri výrobe bryndze v Detve zaviedol výber a zrenie ovčieho hrudkového syra na policiach. Tento syr sa denne obracal, utieral utierkou namočenou v slanom roztoku. Pri tomto spôsobe zrenia sa na zrení syra podieľala povrchová a aj vnútorná mikroflóra, ktorá účinne rozkladala bielkoviny syra na rozpustné zložky. Voľne uložené hrudky sa vysušovali a tak zbavovali prebytočnej voľnej vody, ktorá spôsobovala nesprávne zrenie a rýchle kazenie syra. Rozdrvenú syrovinu v rukách nasofoval suchou soľou. Po premiešaní sa takýto syr nechal stáť až do dobrého presolenia celej masy. Rozdrvený syr potom rozotieral valkováním ako cesto. Neskôr tento úkon nahradil mletím na zdvojených mlecích valcoch. Takto vymiešaná bryndza sa ručne plnila do malých i väčších drevených súdočkov, ktoré sa neskôr nazývali geletkami. Takáto bryndza bola tuhá, kompaktná a mala mastnú konzistenciu. Pritom mala vysokú sušinu a vysoký (až 6 % obsah soli), čo zaručovalo jej dobrú – až 1-ročnú trvanlivosť. Takáto bryndza mala vysoký odbyt koncom 18. a začiatkom 19. storočia.

Neskôr po Janovi Vagačovi už Peter Molec zriadil bryndziarne na spôsob „Detvianskej bryndze“ vo Zvolenskej Slatine. Peter Molec sa zapísal do dejín slovenského syrárstva aj tým, že vybudoval prvú dielňu na výrobu aj tavených syrov už v r. 1927. Medzi ďalších významných bryndziarov patril aj Teodor Vallo, ktorý zaviedol výrobu tzv. mäkkej, roztierateľnej bryndze vo svojej bryndziarni vo Zvolene. Zaviedol zrenie ovčieho hrudkového syra v drevených kadiach, kde sa syr prekladal a prípadne aj utieral do sucha. Tu syr zrel a postupne sa aj lisoval až do doby, kedy prestala vytekať zo syra sr-

vátka. Pán Teodor Vallo vlastne zistil, že vylisovaná a vyzretá masa ovčieho syra je schopná – po zbavení sa srvátky a neprijemnej chuti – znova naviazať čistú, alebo aj slanú vodu. Využitím tohto princípu vznikla súčasná mäkká, roztierateľná bryndza.

Pridaním soli do vyzreteho ovčieho syra a jeho prepracovaním a zmiešaním s časťou vody vznikla tak originálna slovenská bryndza, ktorá už svojou konzistenciou a chuťou sa veľmi odlišuje od prvého, na Slovensku vyrobeného a do ovčej koži zašitého rozdrveného a vyúdeného syra. Takto vyrobené bryndze sú už skutočne našim slovenským unikátnym syrom, ktorý poznáme dodnes.

Na odstránenie sezónnosti sa postupne začala vyrábať tzv. „sudovka“ t. j. na hrubo pomletý a viac vysolený ovčí syr, ktorý sa skladoval v sudoch pri nízkej teplote a v zimnom období sa tento „sudovaný syr“ miešal s čerstvým, vykysnutým kravským syrom a pripravovala sa tak tzv. zimná bryndza.

Rok 1917 bol významným rokom pre slovenských bryndziarov tým, že vo Zvolene vznikol prvý spoločný podnik Hornouhorských spojených bryndziarní, ktorý zahrňoval až 11 bryndziarní. Postupne sa z týchto syrárni niektoré preorientovali aj na spracovanie kravského mlieka a vznikli tak prvé mliekarenské závody. Po rozpade Spojených bryndziarní v r. 1922 vznikli tak prvé mliekarenské podniky ako napr. Peter Molec vo Zvolenskej Slatine, Jozef Soc v Dobrej Nive, Alexander Vagač v Detve, Ján Galbavý a synovia v Detve, Wittmann a syn vo Zvolene a ďalšie menšie súkromné bryndziarne i syrárne.

Výroba bryndze prinášala však aj mnohé problémy so zachovaním kvality bryndze a predchádzaniu falšovania. Dochádzalo totiž k častému falšovaniu pôvodnej bryndze a to nahrádzaním ovčieho tuku s margarínom a tiež s falšovaním ovčie hrudky s prídavkom tvarohov. Na podnet Teodora Vallu vo Viedni vyšiel Codex Alimentarius, kde v stati o syroch sa píše o dvoch druhoch bryndze a to tzv. tvrdej na krájanie a mäkkej na roztieranie, ktoré sú známe pod názvom Liptovská bryndza. Týmto opatrením sa malo zabrániť prípadnému falšovaniu bryndze.

Okrem bryndze sa najmä na salašoch vyrábali aj oštiepky a aj parenice. Bačovské oštiepky sa robili z hrudkového syra, ktorý sa v rukách pomrvil a stláčal do vajcovitého tvaru a potom sa ponáral do horúcej vody. Tým sa povrch syra napařil, ostal mäkký a tvarovateľný a v takomto stave sa potom

syrov vtláčal do oštiepkovej formy, kde sa nechal vychladíť. Po spevnení povrchu sa takýto oštiepok solil v soľnom náleve 1 deň a potom po osušení sa údil, aby mal dlhšiu trvanlivosť. Ovčie parenice sa tiež vyrábali z vykysnutého ovčieho hrudkového syra. Vykysnutý syr sa na drobno nakrájal a v sitku sa ponáral do horúcej vody a za tepla sa varechou premiešal, až vznikla homogénna masa, z ktorej sa ručne fahali parenice i syrové nite. Tie sa hneď solili v soľnom náleve a neskôr sa i údili. To boli naše tradičné ovčie špeciality, no tie sa predávali iba na salašoch.

Ovčiarstvo a ovčie mliekarstvo a tiež výroba slovenskej bryndze počas svojej existencie zažilo viaceré vzostupy i pády. Najvýnosnejším obdobím bol koniec 19. storočia a ešte obdobie krátko pred prvou svetovou vojnou, keď sa na Slovensku chovalo takmer milión oviec. Po prvej svetovej vojne nastal úpadok ovčieho mliekarstva, nastupovalo kravské mliekarstvo a výroby z kravského mlieka. No už vtedy v r.1933–34, vydala vtedajšia čs. vláda nariadenia na záchranu ovčiarstva a tým sa zlepšila situácia v chove oviec i v ovčom mliekarstve.

Po skončení 2. svetovej vojny i vplyvom kolektívizácie postupne narastal i počet oviec a aj nákup ovčieho hrudkového syra.

Tab. č 1 Vývoj bryndziarstva na Slovensku

Rok	Nákup ovčieho syra v tonách	Výroba bryndze v tonách
1936	1 879	1 657
1940	1 444	1 278
1945	105	90
1948	671	612
1950	1 190	1 520
1965	2 465	3 359
1970	3 685	4 451
1980	3 387	5 346
1985	3 650	5 370

Ovčie mliekarstvo dlhý čas sa iba postupne pomaly modernizovalo. Začínalo sa zavádzať strojné dojenie oviec a mlieko sa spravidla spracovalo na salaši na výrobu ovčej hrudky. Tá sa potom raz

Produkty z ovčieho syra

týždenne zväžala do bryndziarne, kde dokysla a spracovala sa na výrobu ovčej bryndze – Liptovskej, alebo zmesnej s kravským hrudkovým syrom na bryndzu letnú. Letné prebytky ovčieho syra sa po hrubom pomletí a nasolili a natlačili do sudov – tzv. Sudovka a z tej sa po zmiešaní s kravskou hrudkou vyrobila zimná bryndza. Vyrobená bryndza mala krátku trvanlivosť a dlhé roky sa balila do drevených súdočkov – do geletiek a neskôr už do hliníkovej fólie, alebo do kelímok. Niektoré bryndziarne zväžali i ovčie mlieko a potom ho pasterizovali. Tradičné ovčie výrobky (oštiepky, parenice, žinčica) sa robili prevažne iba na salašoch a to iba pre vlastnú potrebu.

Podobné zmeny po r. 1990 nastali i v chove oviec a kôz a aj v spracovaní ich mlieka. Až do r. 1989 sa postupne zvyšovala výroba ovčieho hrudkového syra až na 3600 ton ročne. Zmeny po r.1989, dopadli na ovčiarstvo tak, že sa začala uplatňovať legislatíva, ktorá je platná v krajinách EÚ a pri jej prísnom uplatnení došlo zas k masívnemu zníženiu počtov oviec, i salašov. Ročná produkcia ovčieho mlieka je už iba cca 12 tis. ton a hrudkového ovčieho syra sa vykupuje 950 ton. Zlepšenie rozvoja ovčiarstva priniesla legislatíva umožňujúca predaj mliečnych špecialít „z dvora na stôl“ a teda i zo salašov a malých výrobcov. Obohatil sa tým i sortiment výrobkov z ovčieho mlieka. Podstatná zmena však nastala v zabezpečení zdravotnej bezpečnosti a kvality výrobkov z ovčieho mlieka.

Po celospoločenských zmenách sa začal organizovať a pomaly rozširovať aj chov kôz, hoci iba v malom množstve (39 tis. ks.), hoci máme na to dobré predpoklady v nevyužitých pasienkoch. Vznikli tiež už aj veľkochovy a aj mliekarnie na spracovanie kozieho mlieka (Kozí vršok, Farma Bardy a ďalšie malé výroby). V súčasnosti sa už z kozieho mlieka vyrábajú vynikajúce konzumné mlieka, jogurtové nápoje, mäkké i parené syry a dokonca i zrejúce polotvrde syry. Tieto mliečne výrobky z kozieho, ale i ovčieho mlieka majú veľký prínos z pohľadu výživy a zdravia.

Celkovo možno konštatovať, že sa vstupom Slovenska do Európskej únie podstatne rozšíril sortiment mliečnych výrobkov a podstatne sa zlepšila ich kvalita a trvanlivosť. Dosiahlo sa to tým, že sa zaviedla jednotná legislatíva a požiadavky na kvalitu aké platia v Európskej únii. Zaviedol sa systém dodržiavania zásad správnej výrobných praxe s náročnými požiadavkami na hygienu, sanitáciu a zdravotnú bezpečnosť. Kontrolu nad dodržiavaním kvality výrobkov prevzala u nás Štátna veterinárna správa.

Rozšírenie sortimentu mliečnych výrobkov sa dosiahlo aj tým, že už prestali platiť jednotné Smerné technologické postupy a každý výrobca si sám stanovuje technologiu výroby i zloženie výrobku a to za dodržiavania zásad správnej výrobných praxe. Tak si môže sám výrobca operatívne zdokonaľovať technológiu i kvalitu a senzorické vlastnosti výrobku. Podstatné zlepšenie sortimentu i kvality mliečnych výrobkov sa okrem európskej legislatívy dosiahlo i tým, že už sa otvorili hranice a je možnosť získať kvalitné technologické zariadenie, pomocné látky a obalovú techniku. V súčasnosti sa technológia mliečnych výrobkov stále viac štandardizuje a neustále kontroluje. Už máme i u nás dostupný veľký sortiment čistých mliekarenských kultúr, s ktorými sa dá dobre regulovať požadované vlastnosti výrobku, taktiež je veľký výber prírodných i mikrobiálnych syridiel s rôznou proteolytickou aktivitou a širokú paletu prirodzených ovocných, alebo i zeleninových komponentov na ochutenie mliečného výrobku.

Kvalitné mliečne výrobky sú prvým predpokladom k zvýšeniu ich spotreby. V poslednom čase v zahraničí a aj u nás spotrebiteľia stále viac uprednostňujú „návrat k prírode“, t. j. aby potraviny a zvlášť mliečne výrobky i syry, boli čo najmenej porušené.

Veľký pokrok v sortimente a najmä v kvalite mliečnych výrobkov, zvlášť syrárskych špecialít, sa dosiahol i u malých a stredných mliekarov a aj farmárov, ktorí finalizujú svoje kravské, ovčie, alebo kozie mlieko. Títo malovýrobcovia dokázali za posledné roky podstatne rozšíriť mliečny sortiment o vynikajúce regionálne špeciality. Popri tradičných výrobkoch, ako je hrudkový syr, bryndza vyrábajú veľkú paletu čerstvých mäkkých syrov. Najväčší úspech u konzumentov však majú polotvrde zrejúce syry z ovčieho, kozieho, ale i kravského mlieka. Tieto syry majú dlhú trvácnosť a sú vynikajúcou pochúťkou na slávnostné príležitosti a i pre vinárov.

Za roky od r. 1990 Slovensko získalo za mliekarský sektor už 8 európskych kritérií kvality syrov a to Chránené zemepisné označenie (CHZO) za výrobky: Zázrivský korbáčik, Zázrivské vojky, Klenovecký syrec, Tekovský salámový syr, Oravský korbáčik, Slovenská bryndza, Slovenský oštiepok a Slovenská parenica. Okrem toho sú zaregistrované v EÚ aj Ovčie salašnícky údený syr a Ovčie hrudkový syr salašnícky. Toto sú naše chránené syrové špeciality, no treba ich ešte viac propagovať a aj podporovať ich výrobu. Mnohí naši spotrebiteľia si už vedia oceniť naše kvalitné a „poctivé“ výrobky a nenechajú sa zlákať lacnejšími náhradkami fermentovaných nápojov a hlavne syrov.

Syry a víno patria k sebe
.....

Ovčie a kozie mliekarstvo má na Slovensku veľké perspektívy, no bude potrebné ešte zvýšiť celospoločenskú podporu na rozvoj ovčiarstva, podstatne viac zainteresovať mladých ľudí do živočišnej výroby a robiť opatrenia na zvyšovanie spotreby ovčích i kozích mliečnych výrobkov.

MONIKA SLANINOVÁ

Predstavujeme Centrum EUROPE DIRECT Banskobystrický región

Centrum EUROPE DIRECT Banskobystrický región je súčasťou siete ED centier na Slovensku, ktoré sú jedným z hlavných nástrojov Európskej komisie na poskytovanie informácií obyvateľom Slovenskej republiky na miestnej a regionálnej úrovni.

Úlohou centra je poskytovať bezplatne včasné a objektívne informácie týkajúce sa Európskej únie a jej záležitostiach. Veľkú časť úsilia centrum venuje prehĺbeniu spolupráce EÚ s občanmi, najmä o jej budúcnosti a smerovaní. Jednou z priorit centra je vedenie dialógov s občanmi spojenými s celým radom podujatí a seminárov s cieľom lepšieho pochopenia fungovania EÚ a jej parlamentnej demokracie. Dôraz je kladený na zvýšenie informovanosti občanov o výhodách EÚ, ktoré denne využívajú. Viete, aké sú Vaše práva a ako ich možno využiť v rôznych oblastiach života? Centrum aktívne podporuje európske občianstvo na školách a iných vzdelávacích inštitúciách, koordinuje svoju činnosť s ostatnými sieťami EUROPE DIRECT v jednotlivých regiónoch Slovenska s cieľom zabezpečiť ľahší prístup pre všetky dotknuté skupiny, ako sú občania, organizácie, podniky, mestá, obce a pod.

Prevádzkovateľom ED Banskobystrický región je občianske združenie Vidičky parlament na Slovensku, ktoré uspelo v projektovej výzve, ktorú vyhlásila Európska komisia. Centrum funguje od 1.1.2022.

V centre EUROPE DIRECT Banskobystrický región máte možnosť sa dostať k aktualitám z EÚ, k Encyklopédii informácií o Európskej únii, k Euroústave a k informáciám o členstve Slovenska v Európskej únii, ktoré sa dotýkajú inštitúcií, legislatívy, politiky, programov, systémov a možností financovania Európskej únie i prebiehajúcich aktivít Európskeho spoločenstva.

EUROPE DIRECT
Banskobystrický región

Okrem všeobecných informačných služieb vám ponúkame možnosť zúčastniť sa na rôznych podujatiach a súťažiach, ktoré centrum pre vás pripravuje. Sledovaním našej stránky, facebooku a instagramu sa dozviete o organizovaní informačných dní, podujatí, súťaží, seminárov alebo ankiet.

V centre EUROPE DIRECT Banskobystrický región sú pre vás k dispozícii bezplatné tlačene materiály a brožúry vydávané európskymi inštitúciami a Úradom vlády SR.

Od nás môžete telefonicky, prostredníctvom internetu alebo emailom kontaktovať medzinárodnú službu EUROPE DIRECT, ktorá je dostupná aj v slovenskom jazyku.

Informácie týkajúce sa Európskej únie si môžete u nás vyhľadávať aj osobne a to prostredníctvom internetu, k dispozícii je Vám množstvo oficiálnych webových lokalít a bezplatných databáz, vrátane audiovizuálnej knižnice a serveru Európa.

V prípade Vášho záujmu môžete u nás svoje otázky, námety a názory adresovať priamo inštitúciám Európskej únie.

Navštívte naše centrum EUROPE DIRECT Banskobystrický región osobne v Banskej Bystrici na Kapitulskej 13, alebo nás kontaktujte pomocou telefónnej linky, či emailu.

Viac na <https://edbanskobystrickyregion.eu/>

Môj príbeh o účasti žien na rozhodovacích procesoch

Marec je mesiac, kedy oslavujeme každý rok ženy. Občas sa aj u nás objaví téma postavenia žien v našej spoločnosti, ale málokedy vnímam, že sa otvára na širšiu diskusiu a hlbšiu úvahu a už asi vôbec nie, že by to bolo v centre našej pozornosti. Možno je to čiastočne aj chyba nás žien, že nemáme takú potrebu k tomu verejne vystupovať. My ženy máme schopnosť robiť viacero vecí naraz a keďže plníme toľko rôznych úloh, tak my samé sa často dostávame na rad až ako posledné, ak vôbec.

Tento príbeh je môj skromný príspevok, ktorý možno bude inšpirovať ďalej. Je určený nielen ženám, ale aj našim mužom, ktorých si vážime pre ich silu, ochranu a podporu, ktorú nám poskytujú a rešpekt a úctu, ktorú nám vzdávajú. Pod ich ochrannými krídlami môžeme plne rozvíjať svoje talenty a byť prínosom pre všetkých. Ženská sila lásky, súcitu a tvorivosti je obrovská. Niet sa čo čudovať, že muži sa jej zľakli a náš svet sa už dlhé tisícročia uberá potláčaním ženského princípu a výrazným posilňovaním toho mužského. Muži prevzali kontrolu vo všetkých oblastiach života a zbavili ženy ich sily. Narušilo to celkovú rovnováhu vývoja na Zemi. Rozhliadnime sa okolo seba a kam okolo dohľadne aj ďalej, všade vidíme katastrofálne dôsledky tejto nerovnováhy. Jej obnovenie je prospešné nielen pre nás ženy, ale aj pre mužov, pre planétu a pre všetko živé okolo nás. Keď je spoločnosť nevyvážená začne stagnovať a ľudia v nej nemôžu plne rozvíjať svoj potenciál. Rovnako ani celosvetový mier nie je dovtedy možný. Žijeme v období najväčšieho počtu ozbrojených konfliktov na svete.

Je preto načase uzdraviť naše vnímanie žien v spoločnosti z hľadiska ich účasti na všetkých úrovniach rozhodovania o vstupe okolo nás.

Môj príbeh sa pokúsím zoskúpiť a poukázať len na tie kľúčové elementy mojej pracovnej kariéry. Zhmieň svoje pôsobenie na Ministerstve pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR, kde som zastávala dvakrát pozíciu generálnej riaditeľky sekcie a po

integrovani viacerých výskumných ústavov som bola prvou generálnou riaditeľkou Národného poľnohospodárskeho a potravinárskeho centra. Dotknem sa aj svojho pôsobenia ako stála predstaviteľka SR pri organizáciách OSN sídliačich v Ríme (FAO, WFP), kde som zmenila orientáciu tejto najväčšej organizácie OSN a bola prvou ženou,

ktorá kandidovala na vysoký post od konca 2. sv. vojny.

Prvýkrát som sa ocitla na vysokej riadiacej pozícii ako generálna riaditeľka na ministerstve v relatívne mladom veku. Mala som len 28 rokov, keď mi vtedajší minister pôdohospodárstva ponúkol šéfovať sekciu zodpovednej za európsku integráciu. Vtedy to bola moja väšňa a pracovala som deň a noc s plným nasadením bez ohľadu na to, či mi niekto platí za nadčasy alebo či mi platia dosť. Môj plat bol smiešny, ale žila som u rodičov, tak ma to netrápilo. Nemala som existenčné problémy. Nemala som nejaké ambície, ale prijala som ponuku z čisto praktického dôvodu. Môj predchodca vystupoval síce ako hlavný vyjednávač, ale v Bruseli pri rokovaniach len pozdravil na úvod a potom mi odovzdal slovo. Neskôr sa mi priznal, že našu negociačnú pozíciu ani nestíha čítať, čo ma šokovalo, keďže som s ňou vtedy žila deň noc. Často sa mi v noci prísnilo, ako to či ono lepšie preformulovať. Raz som v sne vymyslela negociačnú stratégiu, ktorú keď som predložila na Komisii v Bruseli, tak cez prestávku za mnou prišli mi vziať poklonu, že normálne by niečo takéto nemohli akceptovať, ale bolo to tak predložené, že sami nad tým žasli a nemohli inak,

ako nám to priznať. Išlo o navýšenie počtu oviec a kôz, na ktoré sme mohli žiadať podporu. Po skončení prístupových rokovaní mi aj Komisia ponúkla miesto, ale vtedajší minister ma odmietol pustiť. Dokonca zavolali z Komisie nášmu veľvyslancovi s tým, že ak ma nepusti minister, tak nikto zo Slovenska nebude prijatý na Generálny direktoriát pre poľnohospodárstvo. Potom som zavolala na Komisiu ja a vysvetlila im, že už nemám o pozíciu záujem, pretože kým vyhodnocovali môj pohovor posadili ma do vedľajšej kancelárie, kde sedela Španielka a zdala sa mi smutná, tak som sa s ňou pustila do reči a zistila som, že je čerstvá mamička a už po troch mesiacoch bola nútená nastúpiť späť do práce. To bol pre mňa šok a zlomový moment, kedy som si pomyslela, ako som vďačná za výdobytok socializmu a máme možnosť zostať až do 3 rokov s deťmi doma.

Ocitla som sa však na dvoch stoličkách, oboch zavalených hromadou práce. Na tej prvej kde som dovtedy sedela bolo toľko práce naloženej, že ju nikto nechcel po mne prevziať. Môj predchodca mi zanechal veľa nedorobných problémov, mnohé boli schované v šuplíku a dávno zabudnuté. Tak som si naložila ďalšiu veľkú dávku k už mega záťaži. Bola som mladá, tak som ťahala. Veľa som lietala, každý pondelok som bola služobne v Bruseli. Dostala som sa na vysokú pozíciu v rezorte s mužskou dominanciou. Dali mi zabrať. Skúšali ma vytesniť z kľúčových rozhodnutí, zosmiešniť aj ponížiť. Čas, ktorí muži venovali mojej masakracii, som ja kompenzovala priberaním ďalších a ďalších úloh. Tak mi nezostával žiadny čas na riešenie intríg. Občas ma zranili tak, že som nevládala, len som vypla a padla na pracovný stôl. Môj muž ma často tak našiel a zachránil, za čo som mu veľmi vďačná. Mala som však zásadu, že nikdy neublížim tým, ktorí ublížili mne, práve naopak vždy som ich zachránila v ich slabej chvíľke. Niektorí sa tak poučili, iní zas nie. Zistila som, že mám aj výrazne nižší plat ako moji mužský kolegovia na rovnakej pozícii, ktorým vadili najmä moje pracovné úspechy a blízkosť pri ministrovi. Ministri sa striedali dosť často v našom rezorte, boli aj dve ženy medzi nimi. Vždy si vážili môj názor a často počkali, kým prídem z pracovnej cesty len, aby si ho vypočuli pred tým, ako prijali konečné rozhodnutie. Vedeli, že im poviem priamo pravdu do očí založenú na poznani a skúsenostiach.

A aké boli ženy ministerky? Moja mamina mala z toho strach. Vedela, že ženy ťažko znášajú šikovné

ženy okolo seba, ale v prípade mojej prvej ministerky opak bol pravdou. Druhá žiaľ túto obavu mojej maminy oveľa neskôr naplnila. Takže ženy, zase ruku na srdce, môžeme si za to aj samy. Spolu sme silnejšie, keď sa navzájom podporujeme a podržíme, dosiahneme oveľa viac, ako keď ideme proti sebe. Na toto sme tiež zabudli pri dlhej mužskej dominancii. Stratili sme našu spolupatričnosť, vzájomnú úctu a rešpekt.

Neskôr po prvej materskej som nastúpila naspäť na ministerstvo, ako poradkyňa ministra zodpovedná za spojenie viacerých výskumných ústavov pod jednu strechu veľkého centra so sídlom v Lužiankach pri Nitre. Vystriedala som tak viacerých dlhoročných riaditeľov, ktorí zostali pracovať pod mojím riadením. Mala som 32 rokov a pracoviská rozmiestnené po celej krajine, od východu až po západ a viac ako 600 zamestnancov pod sebou. Útoky a často aj otvorené invectívy boli bežnou súčasťou dňa. Postupne som zisťovala, že keď si zachovám úplný pokoj a pozerám priamo do očí mužovi, ktorý na mňa vykrikuje svoje frustrácie, tak si zachovávam dôstojnosť. Dávam v tichosti najavo, že mu rozumiem. Postupne som sa vypracovala do takej úrovne, že okrem priameho pohľadu, som sa vedela pri tom aj súcitu a chápano usmievať. Späťne, keď sa na to pozerám, tak ich to muselo strašne iritovať. Možno aj preto skákali stále viac a viac, až kým nevedeli čo so sebou. Snažila som sa najlepšie, ako som vedela. Riadila som sa ženskou intuíciou. Nemali sme žiadne školenia, ako zvládať takéto situácie alebo ako sa pripraviť na riadiace pozície. Sám život mi bol najlepšou školou a v kombinácii so ženskou intuíciou, som dokázala hladko a šarmantne s gráciou zo všetkého vyklučkovať dôstojne.

Odtiaľ som po roku prešla naspäť na ministerstvo ako generálna riaditeľka pre medzinárodnú koordináciu a zas som začala lietať každý pondelok do Bruselu. Zastávala som aj pozíciu hovorkyne v Osobitnom výbore pre poľnohospodárstvo na Rade ministrov. Ministri sa striedali často, ale zase vážili si moju prácu aj názor a tak som pokračovala ďalej, aj keď ministri z iných krajín mi hovorili, že kvôli častému striedaniu ministrov sme pre nich nie dôveryhodným partnerom a nechce sa im už s nami strácať zbytočne čas.

Po druhej materskej dovolenke som získala miesto stálej predstaviteľky SR pri organizáciách OSN sídliačich v Ríme, kde som si počas prvého

slovenského predsedníctva v EÚ vyskúšala predsednícku stoličku. Najúžasnejšia skúsenosť bola, keď sa na rýchlo načmáraný prejav počas zasadnutia Výboru pre svetovú potravinovú bezpečnosť postavil s buráčajúcim potleskom celý sál s viac ako 1200 ľuďmi. To bola silná emócia. Ale absolútne za najväčší úspech považujem, že sa nám podarilo zmeniť smerovanie najväčšej organizácie OSN pre poľnohospodárstvo a výživu (FAO). Vždy, keď niekam prídem tak inštinktívne hľadám, čo je ten kľúčový problém, ktorý sa nikomu nedarí vyriešiť a tu som našla, že je to téma rodovej rovnosti. V otázke nasycovania hladujúcich mi automaticky vyskočila kľúčová úloha žien, ktoré pripravujú jedlo každý deň pre svoje rodiny. Keď dostane podporu muž, nemusí byť vždy vynaložená na potraviny pre rodinu. Snažili sme sa spolu s pár kolegyňami veľmi neúspešne túto tému otvárať a presadzovať pri každej jednej vhodnej príležitosti, ale veľmi silne sme odbíjané a označované ako feministky aj iné tvrdšie výrazy zazneli. Boli však aj mnohí muži, ktorí sa k nám pridali. Preto prišla myšlienka zorganizovať počas nášho predsedníctva v EÚ veľkú konferenciu, ktorá by na túto tému upriamila pozornosť. Aj keď jej príprava stála nemalé úsilie a často ma aj úplne vysílila a mnohokrát som ju chcela vzdať, tak dnes už viem, že bola kľúčová pre odštartovanie novej zásadnej zmeny. Dnes už je téma rodovej rovnosti hneď po odstránení konfliktov vo svete druhou najdôležitejšou témou oficiálne uznávanou a prezentovanou, ktorá je kľúčová pre odstránenie hladu vo svete. Na naše úspešne zvládnuté predsedníctvo nadväzovala aj moja kandidatúra na post predsedníčky Rady FAO, ako najvyššieho rozhodovacieho orgánu. Tento post zastávali od vzniku organizácie po druhej svetovej vojne výlučne muži. Aj keď som bola do posledného dňa pred voľbou favoritkou, spôsob ako sa proti mne zorganizovalo vedenie organizácie bol mierne povedané nepekný a dostala som tvrdú lekcii. Miesto získal môj pakistanský protikandidát, ktorý bol predtým vo vysokom manažmente organizácie a mal ich jasnú preferenciu, aj keď rozhodovať mali členské štáty. Verím, že sa tým otvorila cesta pre ďalšie ženy, aby nabrali odvalu a predložili svoje kandidatúry.

Niektoré krajiny, tu v Európe najmä tie severské, sú viac popredu pred nami v oblasti budovania rodovej rovnosti pri účasti na rozhodovacích procesoch. Iné zas neustále priepať prehľbujú, niektoré

sa zas snažia stavať mosty, ktoré počas stavby sa zrútiť, ale u niektorých vydržia a postupne pomaličky sa stavajú. Vnímam posledné roky celkovú snahu k zlepšeniu. U nás na Slovensku však nevychádza motivácia z nášho vlastného národného uvedomenia, ale z tlaku, ktorý vytvára EÚ. Preto v tejto oblasti vnímam prínos EÚ pozitívne, aj keď sú tam prvky, s ktorými plne nerezonujem.

Pre prielom je potrebné prestaviť kolektívne vedomie v našej spoločnosti a to tak, že začleníme rodovo citlivé vnímanie do vzdelávania celej spoločnosti, aby sa postupne zvyšovalo povedomie. Absentuje aj kvalitná vecná spoločenská diskusia o tom, aké možnosti nápravy by sme mohli využiť. Aké nástroje k tomu potrebujeme.

Nízke zastúpenie žien na rozhodovacích procesoch predstavuje vážny demokratický deficit, ktorý spochybňuje legitimitu súčasného demokratického ideálu. Všetky dostupné formy podpory a stimulácie žien, aby sa aktívne uchádzali o tieto pozície je potrebné využiť a prekonať existujúce bariéry, ako rozdiely v odmeňovaní, pracovnom vyťažení a snaha vytesniť ženský názor z kolektívnych rozhodovacích procesov.

Významným faktorom je aj kvantitatívna dimenzia. Ženy nie sú minoritou, ale práve naopak nadpolovičnou väčšinou v našej ľudskej populácii. Kvalitatívna dimenzia prináša ďalší prínosný pohľad. Ženy majú odlišný spôsob jednania a myslenia od mužov a ich pohľad preto môže byť per diskusie obohacujúci. Ďalší faktor je ľudsko-právny. Ženy majú právo zúčastňovať sa na politických rozhodovacích procesoch. Vychádza to z Konvencie o odstránení všetkých foriem diskriminácie voči ženám (CEDAW), kde sa uvádza „...**zabezpečiť ženám za rovnakých podmienok ako mužom právo podieľať sa na tvorbe vládnej politiky a jej realizácii a zastávať verejnú funkciu a vykonávať všetky verejné funkcie na všetkých úrovniach vlády...**“. Ďalší významný medzinárodný dokument je Pekinská deklarácia, v ktorej sa uvádza „**Rovnaká účasť žien na politickom živote hrá kľúčovú úlohu vo všeobecnom procese napredovania žien. Rovnaká účasť žien na rozhodovaní nie je len požiadavkou jednoduchej spravodlivosti alebo demokracie, ale možno ju považovať aj za nevyhnutnú podmienku, aby sa zohľadnili záujmy žien...**“

Do žien sa jednoducho spoločnosti oplatí investovať, lebo táto investícia sa niekoľkonásobne vráti.

náš vidiek

1/2022

štvrtročník
ročník XIX.

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

PUTOVANIE PO VIA MAGNA LEOPOLDOV

strany 14–17

Z publikácie:
**Agroturistika, príroda
a poľnohospodárstvo
na Slovensku**

strany 4–13

**Slovenské
kraslice na
poštových
známkach**

strana 18–19

Obsah

- 4 Geologicko-geomorfologické pomery Slovenska
- 10 Voda na Slovensku
- 14 Bašta Leopoldov
- 18 Vajce išlo na vandrovku, kraslice do sveta
- 20 Jar je zázrak lásky...

náš vidiek

Ročník: XIX.

Číslo: 1/2022

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
 Občianske združenie
 Vidiecky parlament na Slovensku
 Kapitulská 13
 974 01 Banská Bystrica
 mobil: 0915 446 538
 e-mail: vipa@vipa.sk
maria.behanovska@gmail.com
www.vipa.sk

Vychádza štvrtročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. júna 2022

Redakčná rada:
 Ing. Mária Behanovská,
 doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,
 Ing. Karol Herian, CSc
 doc. Ing. Jozef Húška, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:
Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:
Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Foto na titulnej strane obálky:
Kostol sv. Ignáca z Loyoly,
zdroj – www.depositphotos.com
a známky z www.pofis.sk

Foto na 2. strane obálky:
Šafran – krásny prísľub jari,
autor Pavol Borodovčák

*Vážení členovia,
 partneri a sympatizanti
 Združenia Magna Via!*

Aj do tohoto čísla sme prevzali 2 články z publikácie "Agroturistika, príroda a poľnohospodárstvo" od autorov Rudolf Slovák a Dušan Húška.

Keď sme Vám odovzdávali dlaždice a tabuľky s logom Magna Via v roku 2002, sme sa dohodli, že členské + poplatok za materiál môžete uhradiť neskôr, keď budeme vo finančnej kríze. Prostriedky využijeme na úhradu faktúr za časopis Náš vidiek. Teraz prišiel ten čas, keď peniaze potrebujeme uhradiť (členské 5 Euro ročne + dlaždica 15 Euro) v celkovej výške 70 Euro za partnera. Po zaplatení tejto sumy, už za budúce roky nebudeme vyžadovať žiadne poplatky. Pošleme Vám list a faktúru. V roku 2022 oslovíme cca 30 partnerov, v roku 2023 tiež 30 a v roku 2024 tatiež 30. Vopred ďakujeme za pochopenie!

*Doc. Ing. Jozef Húška, CSc.,
 Predseda Združenia Magna Via*

Geologicko-geomorfologické pomery Slovenska

Katedra pedológie a geológie

Ty, domovina moja, plná krásy,
čo z hôr a dolín veniec uvila si,
a stužkami riek si ho vyzdobila,
ako sa zdobí pri nedeli milá...

— A. Plávka

Prešiel som celé Slovensko, po značkovaných chodníkoch pohorí, rázsoch .. po poľných cestách, údolí ... Vystúpil som s lanom, i bez, na hrebene, štíty Tatier, zostúpil do podzemných priestorov. Červené, modré zelené, žlté značky viedli k miestam, ktoré rozdávali bohatstvo pocitov, pohľadov, na ktoré sa nezabúda. Dnes sa pýtam sám seba: poznám Slovensko? Kilometre v nohách. Pamät však nikdy neregistrovala, po čom kráčam, aká kvetena zdobí horské stráne, lúky, nad akým chrobákom som pridržal nohu, keď križoval chodník? A práve preto

Nízke Tatry v zime
.....

mám pocit nevyužitej príležitosti. A stačilo tak málo – pozvať do „partie“ záujemcov o botaniku, geológiu, zoológiu, aby sa naplnil črpák „zmysluplnosťou“ turistiky, vyznal svoje pocity priateľ-turista pri pohári červeného...

Dovoľte, aby som Vás aspoň touto formou previedol pomedzi skaly a útesy domoviny ...aby ste raz neľutovali ako...

Územie Slovenska patrí k horskej sústave Karpát. Geologické pomery sú veľmi pestré a zložité. Striedanie období morskej sedimentácie, horotvorných pochodov, vulkanickej činnosti s obdobiami „suchej zeme“ doprevádzanej zvetrávaním, eróziou, denuáciou rôznych druhov hornín od najstarších po najmladšie, podmienili značne členitý reliéf. Na relatívne malej ploche – 49 009 km² (najväčšia dĺžka 428 km, najväčšia šírka 195 km) dosahuje výškový rozdiel viac ako 2500 m.

Značná výšková členitosť ovplyvňuje hospodársku činnosť a hustotu osídlenia. Klimatické pomery (teplota, zrážky, vegetačná doba...) zasa štruktúra poľnohospodárskej a lesníckej produkcie.

V tvárnosti Slovenska sa výrazne prejavujú dva zásadne odlišné typy území: horské a nížinné. Na väčšej ploche (60 %) vystupujú hornaté územia s charakteristickými pretiahnutými chrbtami pohorí a výraznými kotlinami medzi nimi. Len južná časť (40 %) zaberajú nížiny.

POHORIA

Charakter horských masívov predstavujú geologicky odlišné typy pohorí. Podľa vývoja a stavby ich zatriedujeme k tzv. jadrovým pohoriam, Slovenskému rudohoriam, sopečným pohoriam a flyšovým pohoriam. Prvé tri sa nachádzajú na území vnútorných Karpát a zaberajú najväčšiu časť Slovenska, posledné patria k vonkajším Karpatom, ktoré ležia na vonkajšej strane karpatského oblúka.

Tatry – pohľad z hrebeňa Nízkych Tatier
.....

Jadrové pohoria

Jadrové pohoria majú charakteristickú stavbu. V ich osovej časti vystupuje kryštalické jadro, tvorené komplexom metamorfovaných hornín (ruly, svory, fylity, migmatity), do ktorých prenikli hlbinné magmatické telesá granitoidov (žuly, granodiority, kremenné diority). Metamorfity s typickou bridličnatou stavbou vznikli z pôvodných ilovito-piesčitých sedimentov, ktoré boli premenené vo veľkých hĺbkach za vysokej teploty a tlaku. Ich vznik kladieme do starších prvohôr až starohôr. Uvedené intrúzie magmatických telies prebiehali v mladších prvohorách – v karbone, t.j. pred 300 až 350 miliónmi rokov.

Jadrá obklopujú sedimentárne horniny, prevažne vápence, dolomity s polohami slieňovcov, kremenov, pieskovcov, bridlic, ktoré vznikali v druhohornom mori. Koncom druhohôr došlo k vynoreniu a stláčaniu sedimentov. Alpínskymi horotvornými pochodmi boli posúvané od juhu k severu po pomerne rovnom podklade, resp. kĺzali po mierne sklonených plochách. Pohoria neboli ešte vyklenuté. Tak sa vytvorili vrásové príkrovy, ktoré dnes predstavujú obal jadrových pohorí. Zdvih jadier nastal až v mladších trefohorách a ich pozvolné stúpanie pokračuje dodnes. Eróziou hornín obalu, hlavne vo vrcholovej časti, boli odkryté kryštalické

jadrá, ktoré vystupujú na povrch vo všetkých pohoriam s výnimkou Chočských vrchov.

K jadrovým pohoriam patria:

Veľhory: Tatry (Gerlachovský štít – 2655 m – najvyšší bod územia).

Vysoké pohoria: Nízke Tatry (Ďumbier – 2043 m), Veľká Fatra (Ostredok – 1592 m), Malá Fatra (Veľký Kriváň – 1709 m), Chočské vrchy (Veľký Choč – 1611 m).

Stredné pohoria: Malé Karpaty (Záruby – 768 m), Považský Inovec (Inovec – 1042 m), Tribeč (Veľký Tribeč – 829 m), Strážovské vrchy (Strážov – 1213 m), Žiar (Chlieviská – 1024 m), Starohorské vrchy (Kozí chrbát – 1330 m), Branisko (Smrekovica – 1200 m).

Členitý, prevažne hornatinný typ reliéfu jadrových pohorí, chudobné, plytké, často kamenité pôdy so zvýšeným zastúpením lesných plôch, enkláv pasienkov až hõlných reliéfov určujú nízky stupeň potencionálneho využitia. Významnejšie sú zásoby hornín na výrobu vápna a cementu. Rudné výskyty nemajú podstatnejší význam. Pestrá geologická stavba a rozmanitosť prírodných tvarov zaujme nielen odborníkov, ale aj bežných návštevníkov. K najatraktívnejším oblastiam patria Tatry, Nízke Tatry, Malá a Veľká Fatra.

Slovenské rudohorie

Slovenské rudohorie predstavuje najrozsiahljšiu a geologicky najstaršiu stavebnú jednotku s najväčšími rudnými ložiskami. Je budovaná prevažne kryštalicými horninami. V západnej časti sú to hlavne metamorfity – ruly, svory, migmatity, prestúpené telesami granitoidov. Vo východnej časti vystupujú prevažne komplexy fylitov, ktoré prerážajú paleovulkanity, hlavne porfýry, diabasy a melafýry. K fylitom sa miestami pridružujú pieskovce, kremence a rôzne typy bridlic. Polohy prvohorných vápencov boli značne premenené v siderity, magnezity, mramory s impregnáciami rudných minerálov.

Druhohorný komplex hornín, ktorý kedysi pokrýval oblasť Slovenského rudohoria, bol v dôsledku horotvorných pochodov presunutý na severnejšie jadrové pohoria. Dnes sa toto súvrstvie vápencov, dolomitov s polohami bridlic, pieskocov, kremenov zachovalo vo zvyškoch po okrajoch Slovenského rudohoria, ktoré tvoria samostatné celky: Spišsko-gemerský kras (Slovenský raj, Muránska planina) a Slovenský kras (Koniarska, Plešivská, Silická, Zádielska planina), popr. Čierna hora a Galmus.

Podľa výškových pomerov má Slovenské rudohorie charakter stredného pohoria, ktoré tvoria geomorfologické celky: Veporské vrchy (Fabová hoľa – 1439 m), Spišsko-gemerský kras (Kľak – 1409 m), Stolické vrchy (Stolica – 1476 m), Revúcka vrchovina (Veľký Radzim – 991 m), Slovenský kras (Matesová skala – 925 m), Volovské vrchy (Zlatý stôl – 1322 m), Čierna hora (Roháčka – 1028 m), Zemplínska vrchy (Rozhládňa – 470 m).

V Slovenskom rudohorí sa koncentruje naša najväčšia zásoba nerastných surovín (rudné minerály, magnezit, mramor, azbest, mastenec). Jedinečnú prírodnú osobitosť regiónu zvyrazňujú Slovenský kras a Slovenský raj s charakteristickým krasovým reliéfom, výskytom škrapov, závrvtov, priepastí, jaskýň. Väčšinu územia pokrývajú lesy.

Sopečné pohoria

Sopečné pohoria vznikli v mladších treťohorách – neogéne. Ich vznik súvisí so vznikajúcimi tektonickými poruchami v zemskej kôre, pozdĺž ktorých sa otvorila cesta k výlevom magmy na povrch. Sopečná činnosť prebiehala v niekoľkých fázach. Začala v neogéne asi pred 26 miliónmi rokov. Striedanie výlevov andezitov, ryolitov, ča-

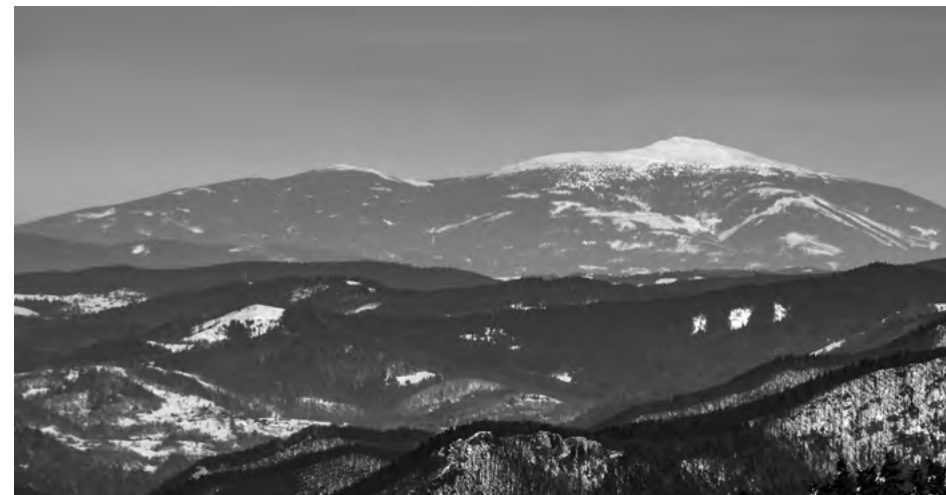
dičov bolo sprevádzané vyvrhovaním sopečného materiálu. Spevnením hrubozrnných vyvrženín vznikli aglomeráty, jemnozrnných tufy a tufity. Sopečné pohoria stratili svoj pôvodný reliéf. Ich prvotné sopečné tvary zotrela erózia a denudácia.

K sopečným pohoriam patrí: Slovenské stredohorie s jednotlivými pohoriami: Pohronský Inovec (Veľký Inovec – 901 m), Vtáčnik (Vtáčnik – 1346 m), Kremnické vrchy (Flochová – 1318 m), Štiavnické vrchy (Sitno – 1009 m), Javorie (Javorie – 1044 m), Poľana (Poľana – 1458 m), Krupinská planina (Kopaný závoz – 775 m); na východnom Slovensku: Slanské vrchy (Šimonka – 1092 m), Vihorlatská vrchy (Vihorlat – 1075 m).

Sopečné horniny sa používajú ako stavebný kameň (dlažbové kocky, štet, drvina). Vyhľadávaným artiklom je čadič. Z taveného čadiča sa vyrábajú dýzy do hydromonitorov, vodidlá niti v tkáčskych stavoch, izolačné materiály – čadičová vata, odliatky pre stavebný a hutnícky materiál a pod. vytesané „kvádre“ z ľahko opracovateľných tufov slúžia ako stavebný materiál (kláštor v Hronskom Beňadiku). Známe sú skalné obydlia vytesané v tufoch, ktoré

Skalný útvar Kalamárka v sopečnom pohorí Poľana

Babia hora – najvyšší flyšový vrch na Slovensku

slúžili ako ochrana pred nájzdmi Turkov. Dodnes sú obývané v Brlhlovcich. Vo väčšom rozsahu sú známe aj vinne sklepy – „hajlochy“ v tufoch (Sebechleby).

Flyšové pohoria

Flyšové pohoria vytvárajú široký vyklenutý oblúk v severnej časti Slovenska. Vznikli v starších treťohorách – paleogéne. Sú tvorené rytmickým striedaním vrstiev ílovcov, bridlic, pieskocov, zlepenčov, ktoré boli neskôr zvrstnené. Na mohutných súvrstviach pieskocov (zlepenčov) vznikli masívne chrbyty a vrchy so strmými svahmi, oddelené zúženými dolinami. Zväčša predstavujú hornatinný reliéf. Na menej odolnom ílovcovom súvrství vymodelovala erózia depresie, brázd a až kotliny s hladko modelovaným vrchovinným až pahorkatinným reliéfom. Často sa na ňom prejavujú zosuvy. (Názov flyš pochádza zo švajčiarskeho názvu „flien“ – tiecť).

Flyšové pohoria: Myjavská pahorkatina (Bradlo – 543 m), Biele Karpaty (Veľká Javorina – 970 m), Javorníky (Veľký Javorník – 1071 m), Turzovská vrchovina (Beskyd – 953 m), Kysucké Beskydy (Veľká Rača – 1236 m), Kysucká vrchovina (Pupov – 1095 m), Oravské Beskydy (Babia hora – 1725 m), Podbeskydská vrchovina (Vráta – 1051 m), Oravská Magura (Minčol – 1396 m), Oravská vrchovina (Javorový vrch – 1076 m), Skorušinské vrchy (Skorušina – 1314

m), Spišská Magura (Repisko – 1259 m), Levočské vrchy (Čierna hora – 12589 m), Lubovnianska vrchovina (Eliášovka – 1023 m), Spišsko-šarišské medzihorie (Hromovec – 895 m, Bachureň – 1081 m), Šarišská vrchovina (Vtáčia hora – 698 m), Čergov (Minčol 1157 m), Busov (Busov – 1002 m), Ondavská vrchovina (Smilniarsky vrch – 750 m), Laborecká vrchovina (Vysoký Grúň – 905 m), Bukovské vrchy (Kremenec – 1221 m).

V období vzniku flyšových pohorí sa formovali aj kotliny Žilinská, Krasniarska, Podtatranská, Lubovnianska, Hornádska, Beskydské predhorie.

Osobitným fenoménom hladko modelovaného reliéfu na flyši sú nápadne vystupujúce vápencové bradlá. Tvoria úzky pruh, ktorý sa tiahne údolím Váhu a Oravskou vrchovinou prechádza do Poľska. V Pieninách sa vracia na naše územie a pokračuje až pod vulkanity Vihorlatských vrchov. Predstavuje rozhranie medzi vnútornými a vonkajšími Karpatmi. Bradlá, ktoré vystupujú izolovane alebo v skupinách, sú najtypickejšie vyvinuté na Považí, Orave a v Pieninách, napr. Ladonhora, Pupov v Kysuckej vrchovine a Tri koruny, Haligovské skaly v Pieninách. Na niektorých boli postavené stredoveké hrady, napr. Podbranč, Vršatec, Oravská hrad.

Okrem stavebného kameňa, tehliarskej hliny a minerálnych prameňov nevyskytujú sa v oblasti

pozoruhodnejšie nerastné suroviny. Zvetrávaním vzniká silno kamenitá (rozpade pieskovec) neúrodná pôda. Členitý terén sťažuje mechanizáciu poľnohospodárskych prác a výrazne ovplyvňuje charakter výroby. Geologické a geomorfologické pomery významnou mierou predurčujú aj životné pomery.

K turisticky najatraktívnejším miestam flyšových pohorí patria:

Babia hora: najvyšší bod flyšových pohorí, periglaciálne tvary – kamenné moria, kamenné polygóny, pôdne girlandy a tufury.

Pieniny: skupina bradiel vápencov vypreparovaných z mäkkých bridlic flyšu, prielom Dunajca, Tri koruny, Haligovské skaly, náučný chodník, plavba na pltiach.

Poloniny (Bukovské vrchy): málo narušená panenská príroda bučín, jedlobučín.

NÍŽINY

Nížiny na území južného lovenska predstavujú výbežky Panónskej panvy. Ich geologický vývoj prebiehal v mladších trefohorách – neogén. Tektonické pohyby podmienujú výzdvih jadrových pohorí a na ich vnútornej strane vznik priekopových prepádlin. Tieto sa postupne zaliali morom, v ktorom sa usádzovali íly, vápenaté íly, slie, pri pobreží štrky a piesky. Koncom neogénu more ustupuje, mení sa v lagúne, jazerá, močiare, v ktorých sa lokálne vytvárali podmienky pre vznik a tvorbu ložísk uhlia (Nováky, Handlová, Modrý kameň). Oblasti predstavujú najnižšie položené územia, a preto sa v nich ukladali vo štvrtohorách pokryvné útvary vo väčšej miere v porovnaní s okolitým územím. Pretekajúce rieky transportovali veľa materiálu, z ktorého budovali svoje nivy. Z riečnych nánosov vetry vyvievali a v priľahlých územiach postupne ukladali piesčité materiály. Jemnejšie prachové častice boli prenášané na väčšiu vzdialenosť a vo forme spraši ukladané na okolitých pahorkatinách. Neogénne sedimenty sú teda prevažne prekryté štvrtohornými pokrovmi.

Oblasti nížin:

Záhorská nížina s geomorfologickými celkami Borskou nížinou (136-289 m) a Chvojnickou pahorkatinou (170-434 m).

Podunajská nížina s Podunajskou rovinou (110-130 m) a Podunajskou pahorkatinou zahŕňujúcou Trnavskú, Nitriansku, Žitavskú, Hronskú, Ipelskú pahorkatinu (130-370 m).

Košická kotlina (180-430 m).

Východoslovenská nížina s Východoslovenskou rovinou (94-277 m) a Východoslovenskou pahorkatinou (110-396 m).

Do obdobia vzniku nížin spadajú aj vývoj celého radu vnútrohorských neogénnych depresí, ku ktorým počítame kotliny:

- ▶ Nízko položené (do 300 m) Trenčiansku, Ilavskú, Turniansku.
- ▶ Stredného stupňa (300-500 m) Hornonitriansku, Žiarsku, Zvolenskú, Rožňavskú.
- ▶ Vysoko položené (nad 500 m) Oravskú, Turčiansku, Brezniansku, Lopeskú.

Vzhľadom na málo členitý reliéf, teplú klímu, úrodné až veľmi úrodné pôdy (černozeme, hnedozeme, fluvizeme, černice) stali sa nížiny základňou poľnohospodárskej výroby. Z geologického hľadiska sa nížiny vyznačujú značnými akumuláciami riečnych štrkov a pieskov, ktoré sú najvýznamnejšími kolektormi podzemných vôd na Slovensku. (Mocnosť nívnych uloženín Dunaja na Žitnom ostrove dosahuje niekoľko sto metrov). Napriek monotónnemu reliéfu majú aj nížiny svoje špecifické prírodné a estetické hodnoty. Zložitý systém meandrov, slepých ramiel obrastených lužnými lesmi s krovitým a bylenným podrastom a početnými lianami vytvárajú vzhľad džungle. Územie je síce pestrejšie botanicky a zoológicky ako geomorfologicky, ale s ideálnymi podmienkami pre vodácky šport.

Z GEOLOGICKÉHO HĽADISKA NAJPOZORUHODNEJŠIE PRÍRODNÉ ÚTVARY A MIESTA SLOVENSKA

Tatry

Označované ako najmenšie veľhory na svete s typickou modeláciou reliéfu vysokohorskými ľadovcami, ktoré vytvorili viac ako 30 dolín – trôgov a vyše 120 ľadovcových plies.

Tiesňavy a kaňony

Tieto osobité prírodné krasové výtvy svojou romantickou prifajujú stále viac turistov.

Prielom Hornádu, Kyseľ, Veľký Sokol, Piecky, Sokolia dolina, Suchá Bela (v Slovenskom raji), Dolné, Nové, Horné diery, Tiesňavy (Malá Fatra), Prosecka a Kvačianska dolina (Chočské vrchy), Manínska tiesňava (Súľovské vrchy), Zádielska, Hájska dolina, kaňon slanej a Štítnika (Slovenský kras), Juráňova dolina (Západné Tatry).

Jaskyne

Týchto rozprávkových podzemných palácov, vyzdobených kvapľami najrozličnejších tvarov a farieb, registrujeme u nás viac ako 1500. Verejnosti sú zatiaľ prístupné: Dobšinská ľadová, Stratenská, Medvedia jaskyňa (Slovenský raj), Domicia, Gombasecká, Jasovská jaskyňa (Slovenský kras), Demänovská, Bystrianska, Dračia ľadová jaskyňa (Nízke Tatry), Ochtinská aragonitová jaskyňa (Revúcke vrchy), Belianska jaskyňa (Tatry), Važecká jaskyňa (Kozie chrbty), Harmanecká jaskyňa (Veľká Fatra), Driny (Malé Karpaty), Bojnická hradná jaskyňa.

Liečivé minerálne vody

Na Slovensku je 17 miest, kde sa nachádzajú pramene minerálnych vôd, ktoré sa využívajú v modernej medicíne a pri ktorých boli založené kúpele celoštátneho významu: Piešťany, Sklené Teplice, Bojnica, Kováčová, Trenčianske Teplice, Sliač, Rajce Teplice, Lúčky, Dudince, Bardejovské kúpele, Vyšné Ružbachy, Brusno, Turčianske Teplice, Smrdáky, Nimnica, Číž, Korytnica.

Geologická pestrosť karpatskej sústavy Slovenska, jej rôznorodosť reliéfu, prírodovedecká, estetická i turisticko-rekreačná hodnota viedli k vyhláseniu

Demänovská jaskyňa slobody

viacerých krajinných celkov za národné parky, chránené krajinné oblasti, chránené nálezy, prírodné útvary, pásma.

Súčasný spôsob života, psychické zaťaženie, stresové stavy ohrozujú zdravie človeka. Relaxáciu, upokojenie hľadajú v prírode. Zvýšený záujem o prírodu potvrdzuje rozmáhajúci sa turistický ruch a jeho najnovšia forma – agroturistika. Masový pobyt v prírode môže však nesprávne zasiahnuť nielen do jej estetického vzhľadu, ale aj do narušenia jej rovnováhy. Človek prenikavo zasahuje do prírody. Odlesňuje značné plochy, obrába pôdu, stavia sídliská, komunikácie, priehradu, tovarenské komíny, ťaží nerastné suroviny, skladuje odpad, spaľuje palivá, znehodnocuje prostredie, ovzdušie, hydrosféru, čím ohrozuje vlastný životný priestor. Platí to rovnako aj pre zničenie a devastovanie abiotickej prírodniny, ktorú nemožno nahradiť ani obnoviť! Pomaly si to začíname uvedomovať. Je čas konať! Študovať, poznávať prírodu, budovať náučné chodníky. Vzťah k prírode je v úzkej väzbe s úroveňou vzdelanosťou, kultivovanosťou človeka. Od poznania prírody je len krôčik k jej ochrane.

Beda, kto v mori vidí len vodu,

kto nepočuje nemú prírodu,

to v skalách vidí len skaly!

Zázrak je nemú počut prírodu?

Dost' ráz ste sa vy, myšlienky rodu,

Slepými zrakmi dívali!

— A.Sládkovič

Súľovské skaly – Gotická brána

Voda na Slovensku

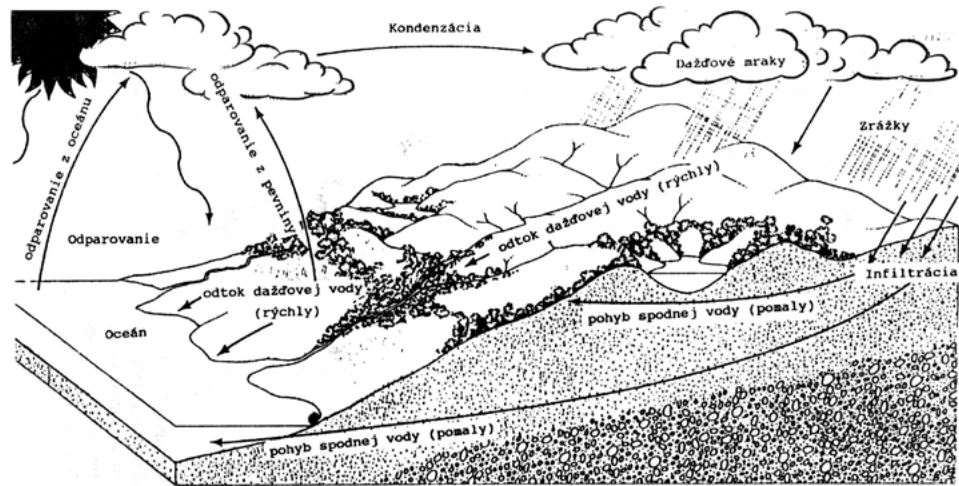
Katedra krajinného inžinierstva

Najdôležitejšou zložkou prírodného prostredia je voda. Je základnou podmienkou udržania života a rozhodujúcim činiteľom ovplyvňujúcim hospodársky rozvoj jednotlivých regiónov.

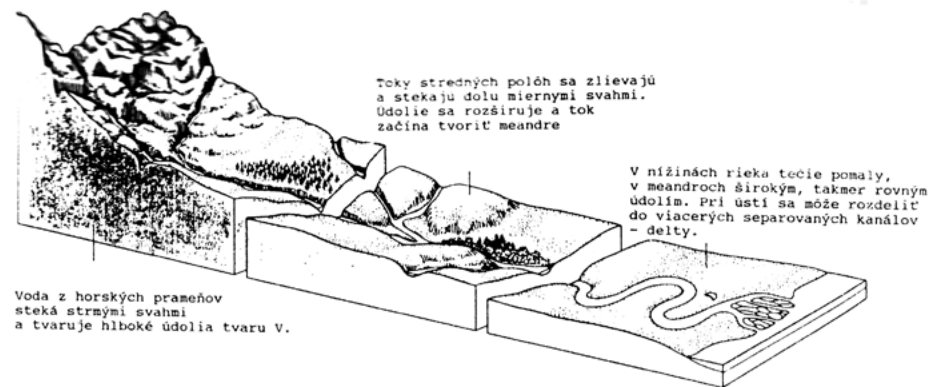
Život ľudí od svojho začiatku bol úzko zviazaný s výskytom vody. Prvé ľudské civilizácie vznikali v údoliach riek počnúc Mezopotámiou, Tigris a Eufrat, až po najznámejšiu civilizáciu pozdĺž rieky Níl v Egypte. Voda bola darom ktorý zabezpečoval život, ale aj žiľvom, ktorý ho ohrozoval. Človek sa postupne učil poznávať zákonitosti prírody.

Agroturistika, ktorá prichádza do miest svojich záujmov, sa stretáva s vodou ako súčasťou, ktorá je jeho priamym záujmom, alebo dotvárajúcim prvkom krajiny. Mnohokrát ani nepozorovaným.

Vodu môžeme chápať ako prírodný živél a zdroj počnúc rôznymi formami zrážok (hmla, dážď, sneh), vodnými tokmi (bystriny, potoky, rieky, vodopády), cez vodné plochy (jazerá, rybníky, nádrže), až po zdroje podzemnej vody (pramene, artézske stupne, stupne). Všetky tieto formy a výskyty vody môžu byť len priamou súčasťou okolitej prírody alebo priamym predmetom záujmu návštevníka. Vodné plochy poskytujú možnosti pre rôzne formy športovania (plávanie, splavy riek, windsurfing, jachting, v zime korčuľovanie) a zasnežené pláne sú vhodné pre všetky formy lyžovania a sánkovania. Zvlášť atraktívnym z tohto hľadiska je lyžovanie

Zjednodušený diagram hydrologického cyklu

Tri fázy odtoku vody z hôr – od horských bystrín, cez stredné toky až po rieky ústiace do oceánu

v ťahu za koňom či motorovým ťažným vozidlom alebo priamo jazda v saniach s konštruktívnym poťahom.

Je príjemné stretať sa s vodou v jej rôznych prejavoch i formách počnúc od jej užitočnej formy ako zdroja uhasenia smädu, ochladenia v horúcich dňoch, zdroja zábavy pri športe, ale nie je zanedbateľný ani jej emotívny účinok. Zurčiaci potôčik, hučiaci riava či duniaci vodopád sú ozajstným pôžitkom pre naše zmysly – zrak i sluch.

Voda je vynikajúcim služobníkom ale aj nebezpečným súperom. Ľudstvo sa už od začiatkov svojej histórie civilizácií snažilo ovládnuť tento živél. Využívalo prirodzené podmienky na ochranu pred záplavami, pre zabezpečenie vodných zdrojov, ochranu svojich obydľí pred nepriaznivými účinkami vody a pod. V súvislosti s tým začali sa sledovať vzájomné vzťahy prírodných úkazov.

Zákonitosti kolobehu vody na zemi sleduje relatívne krátku dobu veda nazývaná hydrologia, ktorá sa zaoberá zákonitosťou výskytu vody a jej kolobehu v prírode. Z tohto hľadiska má mimoriadny význam malý a veľký kolobeh vody. Do tohto kolobehu vstupujú dva hlavné činitele, a to evapotranspirácia (výpar z vody, pôdy a transpirácia rastlinami), zrážky (všetky formy) a odtok vody. Malý kolobeh prebieha v ohraničenom území a do veľkého vstupujú moria súsie.

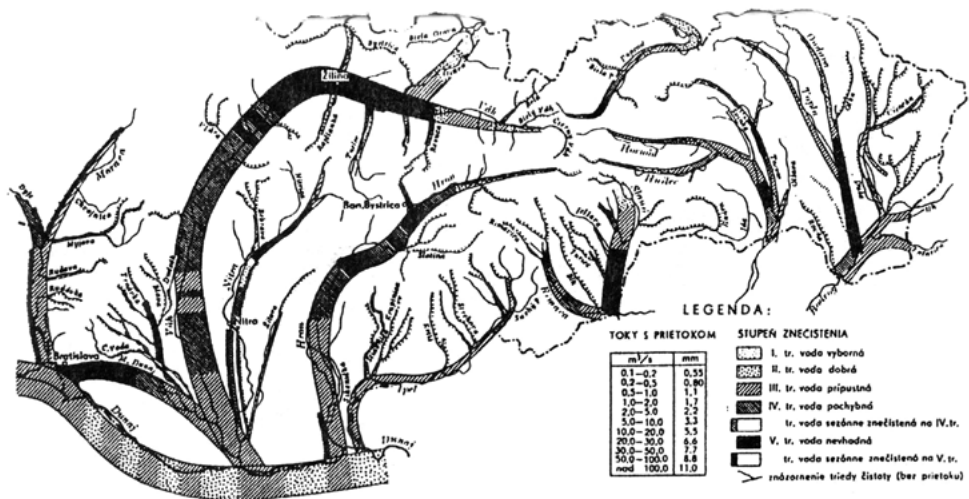
Zdrojom prevažnej časti zásob vody na Slovensku je dažďová voda, ktorá spadne na naše územie.

V rámci hydrologického kolobehu časť vody vsiakne do pôdy a vytvára zásobu vody v pôde, časť odteka povrchovým odtokom najprv po povrchu zeme, potom sústredeným odtokom v riečnej sieti, a tretia časť sa vracia do ovzdušia výparom, prípadne transpiráciou z rastlín.

Severnú hranicu Slovenska tvorí Karpaty, ktorý zároveň predstavuje európsku rozvodnicu. Od tejto hranice spadnuté zrážky odtekajú po povrchu zeme a cez riečnu sieť, časť zrážok, ktorá spadla na severné svahy tohto pohoria, odteká do Baltického mora cez riečny systém rieky Visly a časť na juh do Čierneho mora riekou Dunaj. Zásoby vody, ktoré nemajú pôvod na našom území, predstavujú vody Dunaja a Dunajca. Využitie týchto zdrojov je však len veľmi obmedzené vzhľadom na excentrické, resp. okrajové situovanie týchto zdrojov vody.

Obmedzené zdroje vody tvoria zásoby pre jej všestranné využívanie. Hlavní spotrebitelia vody sú obyvateľstvo, priemysel a poľnohospodárstvo. Okrem pitnej a užitočnej vody pre ľudí je voda súčasťou väčšiny priemyselných technológií, pričom po jej použití sa voda vracia do tokov viacej znečistená.

Voda, ktorá vsiakne do pôdneho profilu, vytvára dlhodobějšíu zásobu vody v území a podmieňuje stabilizáciu prietoku z prameňov. Voda akumulovaná pod povrchom pôdy presakuje cez zeminu,

Mapa čistoty tokov z roku 1965

vyplňuje jej póry a v závislosti od jej priepustnosti postupne presakuje v smere gravitácie. Voda pod povrchom vytvára hladinu podzemnej vody, ktorá môže byť prístupná ako prameň, prípadne vo forme studne, z ktorej sa voda čerpá, alebo zdroj, z ktorého voda vyteká pod tlakom vo forme artézskej vody. Tieto zdroje obsahujú spravidla najkvalitnejšiu vodu. Je to však veľmi citlivý systém, ktorý môže byť veľmi ľahko narušený.

Prúdenie vody pod zemským povrchom prebieha niekoľkonásobne pomalšie ako je to pri prúdení na povrchu terénu formou povrchového odtoku, prípadne v riečnej sieti. Takto sa vlastne spomaľuje odtok vody z územia a stabilizuje sa objem vody, ktorý je k dispozícii na ďalšie využívanie. Akumulácia vody pod povrchom je významným prvkom stabilizácie odtoku vody z územia. Veľkosť akumulácie je závislá od spôsobu využitia územia; najväčšia je na pôde pokrytej lesmi. Prietok riečnou sieťou podlieha veľkým amplitúdam od minimálnych prietokov v období dlhodobého sucha v bezdažďových obdobiach, až po vysoké prietoky po dlhodobých dažďoch. V prípade výskytu dlhotrvajúcich dažďov vznikajú povodne. Povodňové prietoky však odvádzajú rýchle vodu

z územia a je využitie je minimálne. Aby bolo možné vodu účinnejšie využiť, voda sa zadržáva vo vodných nádržiach. Slovensko v súčasnej dobe má už prevažnú časť najdôležitejších tokov energeticky využitú. Popri umelých vodných nádržiach Slovensko má celý rad prírodných jazier. Väčšinu z nich je možné využívať aj pre rekreačné účely vrátane agroturistiky.

K najvýznamnejším vodným plochám na Slovensku patria vodná nádrž Sĺňava pri Piešťanoch, Senecké jazerá, Vodní diel Gabčíkovo, východoslovenská Širava pri Michalovciach a v podmienkach chladnejšej klímy sústava Štiavnických jazier, vodné nádrže Liptovská Mara medzi Ružomberkom a Liptovským Mikulášom a Oravská priehrada pri Námestove. Mimoriadne zaujímavá je vrcholová nádrž vodného diela prečerpávajúcej vodnej elektrárne Čierny Váh, ktorá sa nachádza vo výške nad 1300 m n.m.

Okrem veľkých akumulčných a energeticky využívaných vodných nádrží je na Slovensku veľké množstvo malých vodných nádrží určených na závlahu, chov rýb a pre rekreačné účely. Pri mnohých sú vybudované rekreačné zariadenia a tvoria základ možných turistických aktivít.

Veľkým problémom z hľadiska udržania čistoty vôd sú zdroje, ktoré znečisťujú vodné toky a nádrže. Takého zdroje môžu byť bodové a plošné. Bodové zdroje znečistenia sú vážnym nebezpečenstvom pre malé zdroje pitnej vody ako sú pramene a studne.

Na riečnej sieti nachádzame celý rad stavebných objektov, ktoré majú rôzny účel. Podľa typu toku a jeho vývojového štádia nachádzame na ňom rôzne objekty.

Prirodzený neupravený tok formuje svoje koryto ako v pozdĺžnom, tak aj v priečnom smere v dobe veľkých povodňových prietokov. Prúdiaca voda v závislosti od rýchlosti a hĺbky toku účinkuje svojím tlakom a vzlakovými silami a vyvoláva eróziu dna a brehov riečného koryta. Obyčajne v hornej časti roku dochádza k erózii, v strednej k transportu a v dolnej k ukladaniu splavenín. Intenzita transportu je úmerná pozdĺžnemu sklonu dna existujúceho toku. Pre stabilizáciu dna a svahov sa používajú nasledovné objekty: prahy, sklzy, stupne, prehrádzky, opevnenia dna a svahov, výhony, vodoznaky a podobne.

Mimoriadne dôležité sú zdroje vody, určené pre pitné účely. Aj vodovodná voda má svoj prirodzený pôvod a svoj zdroj. Bývajú to pramene, vodné toky alebo nádrže, prípadne studne. Všetky musia spĺňať určité kritériá, ktoré predpisujú štátne normy. V zásade sú zdroje pitnej vody určené pre hromadné a individuálne zásobovanie. Rozhodnutie o zdrojoch, ich zaradení a povolení na používanie dáva Vodohospodársky orgán a Orgán hygienickej služby. Pre kvalitu pitnej vody platí štátna norma ČSN 75 7111 (Pitná voda). Otázkami navrhovania a využívania domových studní používaných pre pitnú vodu platí ČSN 75 5115 „Studne miestneho zásobovania pitnou vodou!“. Treba si uvedomiť, že pre využívanie súkromných zdrojov pitnej vody platia prísne hygienické predpisy, preto je potrebné pravidelne kontrolovať kvalitu a nezávadnosť používaných vodných zdrojov a dbať na zachovanie tzv. pásma hygienickej ochrany vodného zdroja. S používaním vody súvisí aj jej znečistenie, preto je potrebné venovať veľkú pozornosť odkanalizovaniu v miestach, kde sa nenachádza verejná kanalizácia, do nepriepustne izolovaných žump.

Vodu v tokoch nie je možné ľubovoľne využívať a nie je ani povolené budovať v toku aké-

Domašínsky meander – rieka Váh pri Strečne

koľvek konštrukcie. Platí tu vodný zákon – Zákon č. 138/1973 Zb. o vodách, a s ním platí celý rad nadväzujúcich zákonov, predpisov a vyhlášok. Pre povolenie činnosti v záujmovom území toku je potrebný súhlas vodohospodárskeho orgánu. Vzhľadom na potrebu chrániť naše životné prostredie, vznikol súbor zákonov na ochranu prírody, ktoré je potrebné rešpektovať. Vždy je potrebné prekonzultovať akékoľvek zásady do prírody s odborníkmi určenými pre danú oblasť, aby ste sa vyhli prípadným tvrdým postihom.

Hlavné orgány, s ktorými môžete prísť do styku, sú: Obvodné úrady životného prostredia, kde sa nachádza Štátna stavebná správa a územný rozvoj, Štátna vodná správa a ochrana ovzdušia, Štátna ochrana prírody a Odpadové hospodárstvo. Slovenská inšpekcia životného prostredia je orgánom kontroly dodržiavania zákonov určených na ochranu životného prostredia.

Ďalším, aj keď nie posledným, neprijetným vplyvom vody je možné podmáčanie múrov existujúcich stavieb. Tu je každá rada drahá, ale najlepšie je obrátiť sa na odborníkov. Títo môžu navrhnúť vhodný spôsob zníženia podzemnej vody, ktorá je príčinou vlnutia stavby, zamedzenia povrchového prítoku vody k stavbe, prípadne špeciálny systém na vysušovanie muriva a zamedzenia vertikálneho vztlínania vody do muriva.

Bašta Leopoldov

Predstavujeme významné body Via Magna, 6. časť

Mesto Leopoldov, ležiace na južných výbežkoch Považského Inovca história nazvala „Prvou baštou kresťanstva“ a neskôr získalo aj nevelmi lichotivú prezývku „Mesto na sopke“. Oba názvy v sebe zosobňujú základné vývinové etapy mesta ako podhradnej obce susediacej s pevnosťou. Leopoldov je dieťaťom histórie – jeho vznik si vynútila neprehľadná a mimoriadne komplikovaná situácia v druhej polovici 17. storočia, ktorá si vyžiadala radikálne riešenie ochrany habsburského mocnárstva pred pustošiacimi Turkami. Novozámocká pevnosť pod ich náporom napokon padla a preto Leopold I. spolu s cisársko-kráľovskou radou rozhodol o výstavbe novej pevnosti. Za jej miesto si vojenski inžinieri zvolili ostrovček na močaristom teréne na pozemkoch vykúpených od hlohovských grófov v roku 1665 po tom, ako Turci dobyli pevnosť v Nových Zámkoch, čo mu umožňovala zmluva podpísaná s Tureckým veľkovezirom po kapitulácii pevnosti Nové Zámky. Cisár Leopold I. rozhodol, že sa bude volať Leopoldopolis. Na stavbe pracovali tisíce robotníkov, dokončili ju v roku 1669. Niektorí z robotníkov sa pri pevnosti aj usadili a položili tak základy osady Mestečko, ktorá sa postupne rozrastala. Na mieste terajšieho mesta pôvodne stáli dve obce – niekdajší Verešvár (Červeník) a osada Ujfalú (maď. Nová obec). [1]

Po päťročnej výstavbe (1665 – 1669) však pevnosť, ktorá bola svojho času najmodernejším a najobávanejším hradom strednej Európy napokon do bojov s Turkami už nezasiahla. Prvými obyvateľmi Mestečka, boli remeselníci z Bavorska a Moravy, ktorí stavali pevnosť. O tom svedčí nielen prehľad o prvých obyvateľoch, ale aj početné remeselnícke priezviská, ktoré sa časom poslovenčili. Takisto aj pôvodná architektúra mesta mala v sebe nádych a prvky kultúry týchto prvých občanov. Spočívali

Letecký pohľad na Leopoldov

v obdĺžnikovom námestí, ktoré malo uprostred ako centrálné objekty kostol a faru. Počas dokončovania stavby hradu sa niektorí z nemeckých, českých či slovenských staviteľov a remeselníkov začali postupne usádzať pod hradom a omedľho vytvorili podhradnú obec. Jej názov znel Ujvároska (maď. Nové mesto) a latinsky „*Neistadtad penes Praesidium Leopoldopolienes*“, t.j. „Nové Mestečko pri pevnosti Leopoldov“.

Obec sa postupne vyvíjala ako priemyselno-hospodárske sídlisko a už po niekoľkých rokoch získala za zásluhy pri výstavbe a zásobovaní pevnosti od cisárov Leopolda I. a Karola VI. mnohé mestské výsady. Pôvodná výsadná listina sa nezachovala a tradované výsady Leopoldovčanom za zásluhy pri obrane pevnosti obnovil cisár v roku 1712. Obec bola povýšená na mestečko, obyvatelia boli slobodní mešťania a nepodliehali žiadnemu zemepánovi. Richtár používal kovovú pečať a erb. Zachovali sa

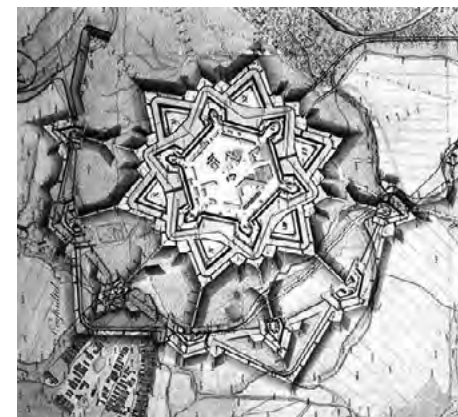
Erb mesta Leopoldov

tri kovové pečate. Dve z nich sú z prelomu 17. a 18. storočia. Tretia pečať je z bachovej éry. Neskôr sa používala maďarská pečať. Mestské súdne právo vstúpilo do platnosti v roku 1678, teda už deväť rokov po vystavaní pevnosti. Medzi ďalšie výsady patrili práva organizovať jarmok i týždenné trhy a voliť farára. Prvý jarmok sa konal 17. januára 1713. Obyvatelia boli tiež oslobodení od platenia mýta a cla v celej krajine. Obec v 19. storočí výrazne poškodilo niekoľko rozsiahlych požiarov a povodní. V roku 1683 obec vyhořela pri požiari, ktorý dal založiť veliteľ pevnosti Henrich Kielmansegg, aby budovy nepadli do rúk Turkom, postupujúcim na Viedeň. Oheň zničil aj kostol postavený jezuitmi v roku 1671. Pri veľkej povodni v roku 1813 bol okrem iného poškodený aj rímsko-katolícky kostol z roku 1693, ktorý nahradil drevený kostolík, postavený na mieste prvého leopoldovského kostola. Ďalšia pohroma postihla Mestečko počas povstania v roku 1848, keď bolo opäť vypálené posádkou pevnosti pred hurbanovským vojskom. Udalosti z rokov 1848-49 pripomína pamätník popravených slovenských dobrovoľníkov Viliama Šuleka a Karola Holubyho, ležiaci neďaleko Leopoldova. Pri vyhlásení I. československej republiky bol dôležitý železničný uzol Leopoldov obsadený početným maďarským vojskom, ktoré však v noci na 29. novembra 1918 bez boja opustilo Leopoldov. V ten istý deň obsadilo mesto československé vojsko. Priemyselnému rozvoju mesta napokon výrazne pomohla výstavba železničnej trate a významného diaľničného traktu (Bratislava – Trenčín), ktorý Leopoldov zaraďuje medzi strategické slovenské komunikačné uzly. Na rozdiel od iných obcí, Leopoldov nie je typickou obcou s prevahou poľnohospodárskej výroby. Dôvodom bol snáď malý kataster, ale aj možnosť zamestnania, ktoré poskytovala najmä pevnosť.

PAMÄTIHODNOSTI MESTA

PEVNOSŤ

Leopoldov bol najsilnejšou pevnosťou habsburského mocnárstva. Bol prvým valom kresťanskej civilizácie a kľúčom k Európe v čase najväčšej expanzie Turkov. V období keď v západnej Európe zúrila tridsaťročná vojna Turci pustošili južné Slovensko až po Hlohovec, Nové Zámky a Komárno. Po ukončení tridsaťročnej vojny a podpísaní Vestfálskeho

Plán pevnosti Leopoldov

mieru nastúpil v roku 1657 na trón uhorského kráľa a nemeckého cisára Leopold I. ku ktorému sa viaže aj vznik Leopoldova. Pevnosť sa začala stavať 19. septembra 1665, v tej dobe podľa najmodernejšieho systému – na roviny valy, šance a múry opevnené v hviezdovitom tvare. Opevnené hviezdice boli stavané podľa vzoru talianskeho hradu. Cisár Leopold I. zveril stavbu do rúk leveckého generála de Souchesa. Prvým veliteľom ešte nepostavenej a nejstávajúcej pevnosti sa stal jeden z najlepších dôstojníkov Souchesovej armády, plukovník Ján Michal Ritche, ktorý viedol celú stavbu. Tritisíc remeselníkov a robotníkov stavalo pevnosť, ktorú pomenovali po cisárovi Leopoldovi I. – Leopoldov. Remeselníci sa usadili pri pevnosti a založili obec Mestečko. V roku 1678 prešla pevnosť prvým krsťom. Tököly a jeho kuruci obsadili celé Slovensko, iba Leopoldov sa ubránil. V tejto dobe, po smrti veliteľa Rithu, sa stal novým veliteľom plukovník gróf Ján Viliam Zinzendorf. Po porážke veľkej tureckej armády pri Viedni v roku 1683 sa stal veliteľom barón Henrich Kielmansegg. Pri povstaní Františka Rákocziho v roku 1706 generál Schwarzenau dal z núdze raziť mince na vyplácanie žoldu nespokojným vojakom. Tieto mince mali na jednej strane nápis „*LS – Leopoldstadt*“ a na druhej strane „*EX NECESITATE*“, čo v preklade znamená z nutnosti. V rokoch 1708-1715 bol veliteľom pevnosti generál barón Ľudovít Treuenfeld, v rokoch 1722-31 vice-maršál Imrich Fridrich de Fabre, v rokoch 1733-46

vicemaráš barón Ján Filip Desfeigny de la Tournelle. Za vlády Márie Terézie pevnosť slúžila ako veľká zásobáreň a sklad pre vojsko. V rokoch 1746-50 bol veliteľom pevnosti generál barón Henrich Krištof Busch. V roku 1783, po smrti svojej matky, navštívil cisár Jozef II. Pevnosť Leopoldov a rozhodol, že časť vojenských vyslúžilcov, ktorí boli umiestnení v Budíne, preloží do Leopoldova, kde budú zaopatrení až do smrti. Svoje opodstatnenie však našla počas protihabsburských bojov v rokoch 1848-49. Neohrozilo ju ani jedno obliehanie, ani priamy úder. Od polovice 19. storočia sa na ňu postupne zabúda a bol v nej umiestnený generálny lazaret a vojenské sklady. Novú funkciu získal Leopoldov hrad, ktorý dvakrát navštívil aj Jozef II., po prijatí Bachovho dekrétu v roku 1855. V tomto roku začal ako väzenský ústav písať svoje novodobé dejiny

Revolučné roky 1847-49 boli v znamení zvýšenej snahy Slovákov o sebaurčenie v rámci Uhorska. Ľudovít Štúr v roku 1847 vystúpil v Bratislave na uhorskom sneme s požiadavkami a preto bol Leopoldov silnejšie obsadený cisárskymi plukmi. V tomto období, 2. februára 1849 Leopoldov kapituloval vojsku cisára Františka Jozefa I. Takto pevnosť stratila svoj vojenský význam a v roku 1855 cisár vydal na návrh ministra Bacha dekrét, aby sa Leopoldov pretvoril na väznicu.

HISTÓRIA VÄZNICE

Väznica bola zriadená v roku 1856 pre tisíc trestancov, čím sa stala najväčšou v Uhorsku. Zo začiatku tu boli väznené aj ženy. Správu väznice prevzal Jakub Ševčík do roku 1858, kedy správu prevzali milosrdné sestry sv. Vincenta z Garsternu z Rakúska. Riaditeľkou bola ich predstavená Frederika Baun-Gartnerová. Dala väčšine väzňov sňať okovy, zaviedla výdatnejšiu stravu a lepšie ošetrovanie chorých, čím znížila ročnú úmrtnosť trestancov zo 150 na 50. zaviedla účelné hospodárenie a pestovanie hodvábnika. V roku 1862 sestričky opustili Leopoldov a starostlivosť trestancov sa rozdelila. Riaditeľom sa stal Ján Fekete, šatenie a zamestnávanie trestancov bolo vydané do árendy súkromníkom. V roku 1870 nastal v živote väznice obrat. V tomto čase bol riaditeľom väznice mladý právnik Emil Tauffer, jeden z najslávnejších odborníkov a reformátorov trestníc v Európe. Celý systém vo vykonávaní trestu upravil nielen v Leopoldove, ale v celej východnej Európe. Zaviedol tzv. Írsky systém,

Väznica (ÚVTOS a ÚVV)

ktorý sa v podstate zachoval dodnes. Tento systém nepozná okovy, trestancov napravnúje a pripravuje na život. Úmrtnosť klesla na minimum. Tauffer zaviedol vlastnú rēžiu v stravovaní a obliekaní trestancov, čím sa upravila disciplína a poriadok. Tauffera v roku 1877 povolali do Chorvátska, kde viedol známu väznicu v Lepogleve.

Nápravno-výchovný ústav a ústav na výkon väzby v Leopoldove je najstaršou väznicom na Slovensku. Patrila k najväčším väzniciam v rámci Rakúsko-uhorska a tento jej charakter pretrval v podstate až dodnes. Aj v súčasnosti patrí medzi najvýznamnejšie a najväčšie väzenské zariadenia na Slovensku. Rozlohou, vybavením, ale i možnosťami umiestniť v nej značné počty odsúdených a v neposlednej miere aj jestvujúcimi výbornými kapacitami. ÚVTOS a ÚVV Leopoldov poskytuje okrem klasických činností služby na úseku archivníctva, kynológie, tlačenia a Ústrednej automobilovej opravovne. Väznica má bohatú históriu. Istý čas bola obvodovou väznicom pre Nitriansku župu. Takmer 70 rokov popri väznici a v jej pôsobnosti existoval Prechodný ústav, založený ešte v osemdesiatych rokoch minulého storočia. Bolo to prvé väzenské zariadenie typu polootevorených dverí v Uhorsku, ktoré prežilo všetky režimy až do roku 1952, kedy bolo zrušené. V bývalej rakúsko-uhorskej trestnici sa vykonávali tresty za závažné trestné činy a za činy politického charakteru. Toto poslanie trestnice, neskôr väznice, pretrvalo až do roku 1990.

KOSTOL SV. IGNÁCA

Obec Leopoldov bola cirkevne osamostatnená v roku 1671. V tomto roku, teda osem rokov po založení obce bol postavený aj prvý kostol. Stavbu vykonali jezuiti za výdatnej pomoci Leopolda Kollonicza z Viedenského Nového Mesta a Jána Gerneinera, finančného správcu stavby pevnosti. V júli 1683, keď veliteľ pevnosti Kiełmansegg dal vypáliť celú obec z obavy, aby neslúžila ako úkryt pre Turkov, vyhorel aj kostol. Po znovu vystavaní obce bol postavený aj drevený kostol. Jeho stav bol však veľmi biedny. Desiat rokov po vypálení obce v júli 1693 bol položený základný kameň nového kostola. Práce pokračovali veľmi rýchlo, a tak bol v októbri 1693 kostol vysvätený. Aj on však vyhorel v roku 1728. Nový kostol bol vystavaný z milodarov a vysvätil ho biskup Jozef Vito, v roku 1803.

V roku 1813 rozvodnený Váh zaplavil obec a voda podmyla aj múry kostola. Oprava klenby bola nevyhnutná. Počas Slovenského povstania

Hurbanovské vojsko chcelo obsadiť pevnosť Leopoldov. Veliteľ pevnosti vydal príkaz podpáliť Mestečko. Oheň zachvátil aj strechu a vežu kostola. Vežové hodiny a zvony požiar zničil. Škodu utrpelo aj vnútorné zariadenie. Oprava kostola bola nevyhnutná. V krátkom čase bola strecha kostola pokrytá šindľom, opravili sa múry, zrenovoval sa exteriér i interiér kostola. V roku 1863 bola dostavaná nová veža. Počas prvej svetovej vojny zrekvirovali vojaci väčší zvon. Nový zvon bol zakúpený až v roku 1922 zo zbierok farníkov. Boje v rokoch 1848 – 1849 pripomínajú železné delové gule. Jedna na stene kostola a tri na budove fary. Farský úrad v Mestečku bol zriadený v roku 1775, matrika sa začala viesť od roku 1739. Do zriadenia samotnej fary vykonávali duchovní správu Jezuiti z pevnosti. Patrón kostola bol od prvopočiatku svätý Ignác z Loyoly. Pred kostolom je socha Panny Márie, rokokový stĺp z polovice 18. storočia, v kamennej pletencovej ohrade.

Kostol sv. Ignáca z Loyoly

ZDROJE A LITERATÚRA:

- [1] leopoldov.sk/sk/o-meste/informacie-o-meste/historia-a-pamiatky-mesta.html
- [2] www.leopoldov.fara.sk
- [3] <https://mytrnava.sme.sk/c/22217257/pevnost-leopoldov-ma-350-rokov-dala-meno-aj-mestecku.html>
- HLADKÝ, J., VONDROVSKÝ, I.: Sta viator : Kapitoly z dejín Leopoldova (1). 1. vyd. Leopoldov : Mesto Leopoldov vo vydavateľstve VM-print, 2009. 120 s. ISBN 978-80-970062-1-1.
- HLADKÝ, J.: Sta viator : Kapitoly z dejín Leopoldova (2). 1. vyd. Leopoldov : Mesto Leopoldov vo vydavateľstve VM-print, 2016. 184 s. ISBN 978-80-972419-6-4.
- KLEIMAN, L., SRDOŠ, L.: Leopoldov 1669 – 1969. Leopoldov, Miestny národný výbor, 1969. 120 s.

Vajce išlo na vandrovku, kraslice do sveta

VAJCIA ZO SLOVENSKA DO SVETA

Neboli to vajcia, ale kraslice – nádherné zdobené vajíčka. Nešli na vandrovku, ale hrdo „sa niesli“ na slovenských poštových známkach, naplenených na pohľadniciach, či obálkach – korešpondencii posielanej u nás doma, ale aj do celého sveta. Neboli to obyčajné známky, ale niektoré z nich boli aj voňavé! Veru, tak. Slovenská pošta, a.s. každoročne vydáva k Veľkej noci príležitostné poštové známky s rôznymi motívmi viažucimi sa k týmto sviatkom. Dnes sa pozrieme na tému vajíčka, kraslice. (Viac o nich, ale aj ostatných symboloch Veľkej noci – kuriatkach, jahniatkach, zajačikoch zobrazených na slovenských poštových známkach, je dostupné na <https://www.pofis.sk/katalog/produkty>.)

Veľká noc, ako najvýznamnejší kresťanský sviatok na celom svete (je to jediný pohyblivý sviatok, pripadajúci buď na marec, alebo apríl) pripomína ukrižovanie a vzkriesenie Ježiša Krista, Božieho syna. Práve jeho vzkriesenie a zmŕtvychvstanie pripomínajú maľované alebo zdobené vajíčka, ktoré symbolizujú jar a nový život. S vajíčkami, ako symbolom plodnosti a kolobehu života sa stretáme už v sta-

rovekých kultúr, v predkresťanskom období, ako aj u Slovanov („pisanky“ – zdobené vajcia vytvarované z hliny, dávané zomrelým do hrobu).

Na maľovanie, alebo zdobenie, sa používajú najčastejšie slepačie vajcia, ktoré sú všeobecne dostupné, ale aj kačacie, husacie, či pštrosie. Tento rôznorodý základný sortiment umocňujú rôzne techniky zdobenia kraslíc, špecifické pre rozličné regióny Slovenska. Z tých tradičných, obdivuhodných, spomeňme voskovanie, vyškrabávanie, leptanie, batikovanie,

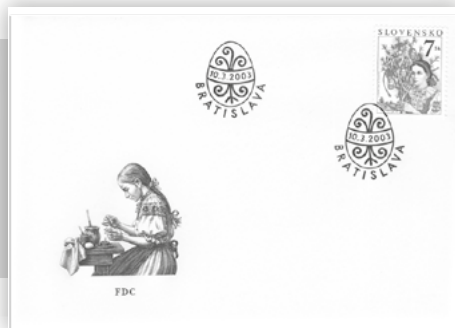

alebo oblepovanie slamou. K novším tradíciám patrí odrôtovanie vajíčok, alebo čipkovanie. Maľované vajíčka, alebo kraslice, slúžia tak na ozdobu domácnosti, ako aj na obdarovanie. Veľkonočný pondelok je u nás, na Slovensku dňom veselých osláv, ktoré dotvárajú koloryt jednotlivých regiónov. K tradičným zvykom je obdarovať chlapcov – šibačov, alebo polievačov maľovaným vajíčkom, kraslicou. Z pestrej palety takýchto zdobených vajíčok a kraslíc, ktoré v jednotlivých oblastiach Slovenska každoročne vytvárajú šikovné ruky dievčat a žien, aby na Veľkonočný pondelok nimi obdarovali „kúpačov“, či „šibačov“,

sa na poštové známky dostali viaceré vzory. Niektoré z nich tu uvádzame.

Slovenská pošta, a.s. spropagovala tieto tradičné slovenské výtvary na poštových známkach, pohľadniciach (Carta maxima), obálkach prvého dňa (FDC), ako aj príležitostných poštových pečiatkach. Viac sa o nich možno dozvedieť na internetovej stránke poštovej filatelickej služby – Pofis. Spozorovali Ste, že okrem známok s klasickým – vodorozpuštným lepidlom, sa používajú aj samolepiace známky, Môžete si ich kúpiť aj praktickom zošitkovom vydaní, po 10 kusov.

Zdroj: <https://www.pofis.sk/katalog/produkty>

Jar je zázrak lásky...

Jar je veľkým zázrakom ročných období,
Kedy premenu veľkú môžeš zažiť..
Príroda sa zlatom hlavičiek púpavy ozdobi
a farbu zmení aj zelená pažit'.
Slnko úžasnú prácu na konároch stromov vykoná –
prázdne haluze kvetmi a pukmi listov ozdobi,
lesy si paletu farieb pred rozliatím musia strážiť
keď dokonalosť farieb sa zladí a vyrovná
v rozmanitosti farieb – podobne ako dúha dokonalá
pochváliť môžeš, že dokonalú prácu príroda vykonala..
Biela breza tu stojí ozdobená v bielom rúchu,
a vlasy konárov k zemi skláňa miazgou preplnená,
sem-tam kvapky brezovej vody ako slzy roní,
aby aj Zem sa živej vody do sýtosti napila
a suchá tráva pod brezou tiež aby ožila.
Javory a bučiny sa utápajú v jasnej zeleni
a lúkami sa preháňajú statní, už bez parožia jeleni.
Vtáčatá usilovne hviezda vijú, dutiny vyhľadávajú
a zvuky ľúbostných trilkov v tichu lesa sa ozývajú.
Chodníčky lesné pokryté jemným machom
tichý krok opatrnej srny so srnčatom tlmia
a v tráve hady, striehnuce na korisť, pomaly sa vlnia..
Poštová schránka odkazov Magna Via je v machu
a listy – sťa písma minulých a dávnych vekov
spia pod machom schúlené, ako migranti pod dekou..
Odpoveď zasielaná je bez meškania, obratom
Slováci pomáhajú ukrajinským bratom
so súcitom, bez zbytočných obáv a strachu –
príroda s nimi dýcha nádejou opätovného znovuzrodenia
a s nádejou sa delí o radosť jari farbami bez obmedzenia.